

לשוננו לעם

עורך: משה פלורנטין

מתוך

כרך ס, תשע"ב

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

תוכן העניינים

5	פתח דבר
6	תודות
	שער א: כללי התעתיק
9	מבוא
11	1. התעתיק מעברית לאותיות לטיניות
18	2. התעתיק מלועזית לעברית
28	3. התעתיק מערבית לעברית
	נספחים
34	4. התעתיק מעברית לערבית
38	5. התעתיק מערבית לאותיות לטיניות
	שער ב: על הכללים ועל הדיונים
	התעתיק בין טרנסקריפצייה לטרנסליטרציה: התעתיק מעברית
43	לאותיות לטיניות / רונית גדיש
61	דיונים ומאמרים בעניין התעתיק – לקט קטעים
82	לתולדות הדיונים בתעתיק
90	ביבליוגרפיה בנושא התעתיק

פתח דבר

בחוברת זו של "העברית" כונסו כללי התעתיק החדשים שקבעה האקדמיה ללשון העברית וכללי תעתיק שקבעה ועדת משנה של ועדת השמות הממשלתית בעצה אחת עם המזכירות המדעית של האקדמיה.

בשנים האחרונות ייחדו ועדת הדקדוק של האקדמיה ומליאת האקדמיה ישיבות רבות לגיבוש כללים חדשים לתעתיק לסוגיו. לפני כשנה הסתיימו הדיונים, ועתה הגיעה העת לכנס את כל הכללים באכסניה אחת.

כללי התעתיק המתפרסמים כאן מצטרפים לכללים האחרים שקבעה האקדמיה ושפורסמו בחוברות מיוחדות: כללי הפיסוק, כללי הכתיב חסר הניקוד, החלטות האקדמיה בדקדוק. בכך הושלמה המשימה להביא את כל החלטות האקדמיה לדפוס.

נוסף על הכללים, המתפרסמים בשער הראשון של החוברת, ימצאו הקוראים בשער השני מאמר הדן בפירוט בבעיות הכרוכות בקביעת כללי התעתיק, לקט קטעים ממאמרים ומדיונים בנושא, סקירת הדיונים באקדמיה וביבליוגרפיה בנושא התעתיק מתוך פרסומי האקדמיה.

תודות

גיבוש הכללים לא היה מגיע לכלל סיומו ללא עבודתם ועצותיהם של האנשים האלה:

חברי ועדת הדקדוק של האקדמיה ללשון העברית: ארי אבנר, גבריאל בירנבאום, יהושע בלאו, משה בר-אשר, יוחנן ברויאר, יוסף יהלום, חיים א' כהן, מרדכי מישור, אהרן ממון, יוסף עופר ומשה פלורנטיין.

נציגי ועדת השמות הממשלתית: משה ברנר, יהודה זיו, שוקרי עראף, נפתלי קדמון, משה שרון ומזכיר הוועדה רון קנטור.

חברי האקדמיה שהשתתפו בדיונים: עוזי אורנן, שמואל פסברג ומנחם קיסטר. יועצים: יואל אליצור, יוסי בכור (החברה הלאומית לדרכים), מאיר בר-אשר, מחמוד גנאים, סיימון הופקינס וראסם חַמַייסי.

במזכירות המדעית שקדו על הכנת הדיונים ועל ניסוח הכללים רונית גדיש, קרן דובנוב, ברק דן, מלכה זמלי ודורון יעקב. סייעו למזכירות המדעית עובדי האקדמיה אורי מלמד ואמנון שפירא.

שער א: כללי התעתיק

מבוא

בשנים תשס"ד-תשע"א זנה האקדמיה מחדש במערכות התעתיקים השונות והעמידה כללי תעתיק חדשים ומעודכנים. התעתיק מלוועזית לעברית נדון דיון מפורט במליאת האקדמיה ואושר בה. התעתיקים מעברית לאותיות לטיניות ומערבית לעברית אושרו בוועדת הדקדוק של האקדמיה מכוח אצילת הסמכות של מליאת האקדמיה ואושרו במליאת האקדמיה בשנת תשע"א.

תעתיק פשוט לצורכי שילוט ומיפוי

כמה מן התעתיקים שונו ועודכנו בעקבות תיקון לפקודת התעבורה (מס' 73) שאושר בכנסת ב"ח בכסלו תשס"ו (19 בדצמבר 2005), ובו תיקון סעיף (170) לפקודת התעבורה. התיקון מסמיך את שר התחבורה לקבוע כללים "בדבר קביעת כתיב אחיד בעברית, בערבית ובאנגלית של שמות המופיעים על גבי תמרורים המוצבים בדרכים". בעקבות החלטה זו פנתה ועדת השמות הממשלתית בראשות משה ברנר לאקדמיה ללשון העברית כדי להכין כללים מוסכמים שימשו למימוש התקנה.

תחילה נערכו דיונים בוועדות משותפות לאקדמיה ללשון העברית, לוועדת השמות הממשלתית, למרכז למיפוי ישראל ולנציגים מן האקדמיה ללשון הערבית שבהקמה. לאחר מכן נדונו כללי התעתיק מעברית לאותיות לטיניות ומערבית לעברית בוועדת הדקדוק של האקדמיה ואושרו במליאת האקדמיה. כללי התעתיק מעברית לערבית ומערבית לאותיות לטיניות נדונו בוועדת משנה מיוחדת של ועדת השמות הממשלתית בעצה אחת עם המזכירות המדעית של האקדמיה ואושרו במליאת ועדת השמות, והם מובאים כאן בנספח.

1. התעתיק מעברית לאותיות לטיניות

יסודם של כללי התעתיק מעברית לאותיות לטיניות – הפשוט והמדויק – הוא הכללים שנקבעו בישיבות האקדמיה ללשון העברית בשנים תשט"ו–תשט"ז ושהתפרסמו בשנת תשי"ז.

בישיבת מליאת האקדמיה בכ"ד באייר תשס"ו, 22 במאי 2006 (ישיבה רפט), הטילה המליאה על ועדת הדקדוק של האקדמיה להכריע בעניין התעתיק הפשוט מעברית לאותיות לטיניות, ותוקף החלטת הוועדה כתוקף החלטת המליאה.

הכללים שלהלן נקבעו בישיבת ועדת הדקדוק בטי' בסיוון תשס"ו, 5 ביוני 2006; שני פרטים נדונו מחדש לאחר מכן, והדיון בהם הושלם ביי"ג בתמוז תשס"ו, 9 ביוני 2006. הכללים התפרסמו ברשומות, ילקוט הפרסומים 5764, י' בשבט תשס"ח, 17 בינואר 2008, עמ' 1428–1431.

במהלך השנים תשי"ע ותשע"א עדכנה ועדת הדקדוק של האקדמיה גם את כללי התעתיק המדויק מעברית לאותיות לטיניות. העדכון אושרר במליאת האקדמיה בא' באדר ב' תשע"א, 7 במארס 2011 (ישיבה שד). הודעה על כך פורסמה ברשומות, ילקוט הפרסומים 6300, כ"ז באלול תשע"א, 26 בספטמבר 2011, עמ' 6840.¹

מבוא²

- כללי תעתיק אלו באים להסדיר את כתיבן של מילים עבריות בכתב לטיני, במקום שהבעה כזו של המילה העברית נדרשת במגע עם העולם הלועזי, כגון בדרכונים, בתעודות, בטפסים רשמיים, במודעות, בחותמות ובשלטים. אין תעתיק זה בא לשמש במקום הכתב העברי בשימוש הרגיל. מטרתו למסור את צלילה המקורב של המילה העברית בימינו.

1. כללים אלו – הן של התעתיק הפשוט הן של המדויק – באים במקום כללי תעתיק שקבעה האקדמיה בישיבותיה בשנים תשט"ו–תשט"ז ושהתפרסמו ברשומות, ילקוט הפרסומים 519, כ"א בשבט תשי"ז, 23 בינואר 1957, עמ' 493–497.

2. דברי חמבוא מבוססים על חמבוא לכללי התעתיק שחתפרסם בשנת תשי"ז (1957).

- שמות עבריים היסטוריים, כגון ירושלים, ישראל, ציון – בבואם בתוך שימושי לשון לועזיים אין חלים עליהם כללי התעתיק, והם ייכתבו כפי שנשתרשו בכל לשון ולשון, כגון Mount Zion, State of Israel, Jerusalem Post; ואילו בבואם בשמות פרטיים עבריים או כחלק של צירוף עברי, כמו מבשרת ירושלים, בית ישראל, שבי ציון – כללי התעתיק חלים עליהם.
- שמות עבריים של בני אדם שיש להם מסורת כתיב לטיני ושבעליהם רוצים לקיימה נכתבים כמסורתם.
- נקבעו:
 - א. תעתיק פשוט המיועד לשימוש עממי, כגון במודעות, בשלטים, במפות שימושיות וכדומה. תעתיק זה יש בו ויתור על כמה דיוקי הבחנה בין אותיות, ומשמשים בו צירופי אותיות מסוימים להבעת אות עברית אחת.
 - ב. תעתיק מדויק יותר המיועד לשימוש במקום שיש צורך או רצון למסור את המילה העברית הכתובה על דיוקה, כגון בקטלוגים, בשערי ספרים, במפות מדויקות וכדומה. אמנם אף הוא נועד לסיפוק צרכים מעשיים ואינו בא לספק את צורכי המדע הטהור. תעתיק זה אינו אלא הרחבה של התעתיק הפשוט בתחום העיצורים: כנגד כל אות עברית נקבעה אות לועזית אחת ומיוחדת לה.

התעתיק הפשוט

סימן חוכבית פירושו שיש הבדל בין התעתיק הפשוט לתעתיק חמדויק.

העיצורים

האות העברית	תעתיקה	הערות
א*	i	א מתועתקת רק באמצע המילה, כגון Ya'ir (יַאִיר), Ze'ev (זֵאֵב), Gavriel (גַּבְרִיאֵל), Yig'al (יִגְאָל), Ne'dar (נִגְדָר). אין מתעתיקים א בראש המילה, כגון Aharon (אַהֲרֹן). לא תסומן א שאיננה הגויה, כגון Rishon (רִאשׁוֹן), Gera (גֵּרָא).
ב	B b	
ב	V v	
ג, ג	G g	
ד, ד	D d	
ה	H h	לא תסומן ה שאיננה הגויה, כגון Sara (שָׂרָה), אבל : Nogah (נֹגַהּ).
ו*	V v	לא תסומן ו שאיננה הגויה, כגון Yosef (יוֹסֵף).
ז	Z z	
ח*	H h	
ט*	T t	
י	Y y	לא תסומן י שאיננה הגויה, כגון Gil (גִּיל).
כ	K k	
כ*	Kh kh	
ל	L l	
מ	M m	
נ	N n	

האות העברית	תעתיקה	הערות
ס	S s	
ע*	'	ע מתועתקת רק באמצע המילה, כגון Ya'el (יַעֵל), Sha'ar Ha'Amakim (שַׁעַר הָאֲמָקִים), Giv'on (גִּבְעוֹן), Ma'barot (מַעְבְּרוֹת). אין מתעתיקים ע בראש המילה ובסופה, כגון En Gedi (עֵין גֵּדִי), Geva (גֶּבֶעַ), Gilboa (גִּלְבּוֹאֵ).
פ	P p	
פ	F f	
צ*	Ts ts	
ק*	K k	אין ההחלטה נוגעת לשמות מערבית, כגון Qumran (קֻמְרָאן).
ר	R r	
ש*	Sh sh	
ש*	S s	
ת, ת	T t	

העיצורים הנכריים

ג'י	Ğ ğ
ז'י	Ž ž
צ'י	Č č

התנועות

סימן הניקוד	תעתיקו	הערות
פתח אָ	a	
קמץ (גדול) אֶ		
חטף פתח אַ		
סגול אֹ	e	ובכלל זה סגול מלא.
צירי אֵ		ובכלל זה צירי מלא, כגון Etan (אֵיתָן), Bet Shemesh (בֵּית שֶׁמֶשׁ), Sde Hemed (שְׁדֵי הֶמֶד).
חטף סגול אָּ		
שווא נע הגוי אִי*		כגון Rehovot (רֶחֱבֹת), HaSolelim (הַסּוֹלְלִים). אין מסמנים שווא נע שאינו חגוי, כגון Kfar Vradim (כְּפַר וִרְדִּים). במקרה של ספק מסמנים את השווא בתנועות e.
חיריק אִ	i	ובכלל זה חיריק מלא.
חולם א֔	o	ובכלל זה חולם מלא.
קמץ קטן אֻ		
חטף קמץ אֻּ		
קיבוץ אִי	u	
שורוק אוּ		

כללים שונים

1. הדגש החזק	הדגש החזק מסומן בהכפלת האות, כגון Gannot (גָּנוֹט), Ayyalon (אֵיילון). אין מכפילים דראות (sh, ts), כגון Havatsalet (הַבְּצֵלֶת), Menashe (מְנַשֶּׁה). ³ אין מסמנים את ההכפלה אחרי ה' חידועה, כגון Bet HaKerem (בֵּית הַכֶּרֶם), ואחרי מילות השימוש האחרות, כגון MiTudela (מִיטוּדֵלָה)*. וראו עוד כלל 3.
2. אות רישית	אות רישית תיכתב בראש כל מילה, כגון Tel Aviv (תֵּל־אָבִיב). וראו עוד כלל 3.
3. אותיות השימוש*	אותיות השימוש משייח וכל"ב אינן מופרדות מן המילה, אך האות שאחריהן רישית, כגון HaYogev (הַיֹּגֵב), Bayit VaGan (בֵּית וְגַן), Herev Le'Et (הֶרֶב לְאֵת).
4. גרש מפריד	גרש מפריד יבוא בין האותיות כשרצף האותיות יכול להתפרש בשתי דרכים, כגון Yits'har (יִצְחָר), Hak'hel (הַקְהֵל).
5. הטעמה	אפשר לסמן את החטעמה בסימן טעם מעל אות חתנועה של החברה המוטעמת, כגון Ha'Ógen (הַעֲגֹן), Yotváta (יֹטְבָתָה), Yokne'ám (יֹקְנָעָם).

המלצות המסורות להחלטת הגופים המתעתיקים

- א. יש לקבוע מה תחולת התעתיק. מומלץ שלא לתעתק מילים כלליות המשמשות במשמען המילוני הרגיל, כגון רחוב, שדרה, צומת, מִחלף, נִמֵל (למשל: רח' הָאֶרֶן – Ha'Oren St.), לעומת מילים שהן חלק בלתי נפרד מחשם (למשל: גִּבְעַת יְעָרִים – Giv'at Ye'arim, קִרְיַת שְׁמוֹנָה – Kiryat Shmona).
- ב. שמות בעלי מסורת כתיבה, כגון הר צִיּוֹן (Mt. Zion), הֶרְצֵל (Herzl), יוסיפו להיכתב כן.
- ג. האקדמיה לא קבעה כללים לגבי השימוש במקף ובקו מפריד בשמות פרטיים – הן בעברית הן בתעתיק. מומלץ לקבוע כללים בעניין זה, למשל מקף – לחבר בין תיבות (כגון תל-אביב), וקו מפריד – להפריד בין רכיבים של שמות מורכבים (כגון מעלות-תרשיחא, תל-אביב-יפו).

3. ועדת הדקדוק נענתה לבקשת ועדת השמות הממשלתית וחלטה (בישיבה ביום כ"ב באלול תשע"א, 22 באוגוסט 2011) כי בתעתיק חפשוט y לא תוכפל אחרי i, כגון Nahariya (נַהֲרִיָּה).

התעתיק המדויק

בתעתיק המדויק נוהגים כללי התעתיק הפשוט בשינויים האלה:

1. עיצורים:

א	’
ו	W w
ח	H h
ט	T t
כ (רפה)	K k
ע	‘
צ	\$ s
ק	Q q
ש	\$ s
ש	\$ s

2. א עיצוריות מתועתקת גם בראש מילה. לאחריה תבוא אות רישית, כגון Oren (אֶרֶן).

3. ע מתועתקת בכל מקום; בראש מילה תבוא לאחריה אות רישית. דוגמאות: ‘Akko (עכו), Ra‘ya (רַעְיָה), Geva (גֶּבַע), Gilboa (גִּלְבּוֹא).

4. חסימן ל־ש הוא רשות. ברגיל היא מתועתקת S s.

5. אפשר לסמן כל שווא נע ב־e.

6. אותיות השימוש משייה וכליב נכתבות עם חמילה; האות שאחריהן אינה רישית, ומסמנים את החכפלה, למשל Bet Hakkerem (בֵּית הַכֶּרֶם), Haššahar (הַשְּׁחָר), ‘Ar‘ara (עֲרַעְרָה בְּנָגֶב), Mittudela (מִטְוִדְלָה), Bayit Vagan (בֵּית יָגָן).

2. התעתיק מלועזית לעברית

כללי התעתיק מלועזית לעברית נדונו מחדש במליאת האקדמיה ללשון העברית בישיבותיה בשנים תשס"ד-תשס"ז.

ישיבות המליאה: ישיבה רעד – י"ח בטבת תשס"ד, 12 בינואר 2004; ישיבה רעה – ח' באדר תשס"ד, 1 במארס 2004; ישיבה רעז – כ"ח בניסן תשס"ד, 19 באפריל 2004; ישיבה רעט – ט"ז בכסלו תשס"ה, 29 בנובמבר 2004; ישיבה רפא – י"ב באדר א' תשס"ה, 21 בפברואר 2005; ישיבה רפב – י"ז באדר ב' תשס"ה, 28 במארס 2005; ישיבה רצד – י"ג בכסלו תשס"ז, 4 בדצמבר 2006; ישיבה רצו – ז' בניסן תשס"ז, 26 במארס 2007.

הכללים אושרו סופית בישיבת מליאת האקדמיה בד' בסיוון תשס"ז, 21 במאי 2007 (ישיבה רצז). הודעה על אישור הכללים פורסמה ברשומות, ילקוט הפרסומים 6300, כ"ז באלול תשע"א, 26 בספטמבר 2011, עמ' 1.6839.

מבוא

- כללי התעתיק שלהלן מכוונים לשמות של אנשים, של מקומות, של מוסדות וכיו"ב מלשונות זרות שאינן שמיות, והם אינם חלים בהכרח על מילים שאולות מן הלעז.
- שמות שיש בהם מנהג כתיבה מושרש בעברית אפשר לכתוב אותם כמנהגם (כגון טשרניחובסקי, חלם, קיימברידג', ליטא).
- ביסוד הכללים מונח העיקרון שאין מתעתיקים את השמות על פי כתיבם במקורם כי אם על פי הגיותם הנשמעת לנו.
- התעתיק מבוסס על ההגייה בעברית בת ימינו ועל מימושה באותיות העבריות. הגיים זרים שאין להם מקבילות במערכת ההגה העברית מתועתקים בסימני ההגיים המצויים הקרובים להם במבטאם.

1. הכללים תחדשים מבטלים את הכללים שנקבעו בעבר. הכללים הישנים אושרו במליאת האקדמיה בג' בתמוז תשל"ה, 18 ביוני 1975 (ישיבה קכג), ופורסמו ברשומות, ילקוט הפרסומים 2367, כ"ט באלול תשל"ז, 12 בספטמבר 1977, עמ' 2396-2398, בחתימת שר החינוך וחתרבות דאז, אהרן ידלין.

בשלושה מקרים הוחלט לסטות מן העיקרון הזה ולהוסיף סימן קבוחן (גרש): ד' [ḏ], ח' [x], ת' [θ], נוסף על האותיות המוגרשות שכבר השתרשו בכתובה העברית: ג', ז', צ'.

- הכללים אינם מכוונים לתת מענה לדרך קליטתם של ההגיים הזרים במערכת ההגה העברית, ואולם שפע הדוגמאות המלווה את הכללים יש בו רמזים לדרך הביצוע של כמה וכמה הגיים שאינם בלשונו. ניתנו דוגמאות לכתיבים שונים לאותו הגה, וכן להגיים שונים המתפרשים בהגייה העברית כשווים. לדוגמה: בהגה [n] מובאים שמות שיש בהם תנועה מאונפפת (ליון – Lyon) או ההגה הנכתב בספרדית ñ ובאיטלקית gn (באניואל – Buñuel, בולוניה – Bologna).
- הכללים מותאמים לשני הכתיבים – המנוקד והלא־מנוקד. לפי הצורך צוינו שניהם.
- התעתיק הלא־מנוקד אין בו כדי לתת תמונה מלאה של התנועות, בדומה לכתיב הלא־מנוקד של מילים עבריות.
- שיטת הניקוד לתנועות a ו־e נקבעה על פי הניקוד המקובל של המילים בעברית, בדרך כלל בלי להתחשב במקום הטעם. התנועות i, o, u נכתבות מלא גם בניקוד.

הערות למעיין

- בכללי התעתיק שלושה פרקים: העיצורים; התנועות והדו־תנועות; הדגש.
- בתעתיק העיצורים שלוש טבלאות. בטבלה א מובא תעתיק ההגיים (מסודרים לפי האל"ף־בי"ת הלטיני בקירוב). בטבלה ב מובאים כתיבים מושרשים של מקצת ההגיים. בטבלה ג ניתן מפתח הפניות לתעתיק ההגיים לפי האל"ף־בי"ת העברי.
- האותיות וצירופי האותיות שבכתב לטיני אינם משקפים בהכרח את הכתיב המשמש בשמות המודגמים אלא את אופן הביצוע של ההגיים. לפי הצורך צוינו ההגיים בסימנים המשמשים בתעתיקים המדעיים.

1. העיצורים

טבלה א – ההגיים

(החגיים מסודרים לפי סדר חאל"ף-ביי"ת הלטיני בקירוב.)

ההגה	התעתיק לעברית	דוגמאות
b	ב (בלי ניקוד : ב)	בון (Bonn), בֶּבְטִיקוּ (Permatziko)
d	ד	דבלין (Dublin)
ð	ז'	סאד'רן קרוס (Southern Cross)
f	פ (רפה)	פירנצה (Firenze), פילדלפייה (Philadelphia), שוורצקופף (Schwarzkopf), פון- (von), פוג'י (Huzi)
g	ג	גרנדה (Granada), קינג (King)
ǰ, dʒ	ג' ראו גם לחלן טבלה ב.	ג'ון (John), ג'נובה (Genova), ג'ורג'יו (Giorgio) – איטלקית
h	ה	הולנד (Holland)
k	ק ראו גם לחלן טבלה ב.	קֶלן (Köln), קנדה (Canada), אוקספורד (Oxford), קִיטוֹ (Quito), ז'קלין (Jacqueline), קיאנטי (Chianti)
l	ל	לונדון (London), וֶלְנֶסָה (Wałęsa – פולנית)
m	מ	מישיגן (Michigan)
n	נ	ניו יורק (New York), קאן (Cannes), קינג (King), וֶלְנֶסָה (Wałęsa – פולנית), ליון (Lyon), בולוניה (Bologna), בוניאל (Buñuel)
p	פ (בלי ניקוד : פ) פ כפופה גם בסוף מילה	פומפיי (Pompei), פֶּנוֹם־פֶּן (Phnom Penh), שוורצקופף (Schwarzkopf), בוטרופ (Bottrop)
r	ר	רומא (Roma), קרטֶר (Carter)
s	ס חהגה s לא יתועתק ב"ש.	סורבון (Sorbonne), סטוקהולם (Stockholm), סנז (Szenes), סזאן (Cézanne), לה נַסִיוֹן (La Nation)

ההגה	התעתיק לעברית	דוגמאות
ʃ, ʒ	ש (בלי ניקוד: ש)	שפילד (Sheffield), שילר (Schiller), שיקגו (Chicago), שקודה (Škoda), בודפשט (Budapest), שטוטגרט (Stuttgart), שימאנובסקי (Szymanowski), שנקוויץ' (Sienkiewicz), בֶרֶשָה (Brescia), -שן (-tion – אנגלית)
t	ט גם th באנגלית הנהגה t	טיטו (Tito), טוקיו (Tōkyō), וטיקן (Vatican), קטמנדו (Kathmandu), שמיט (Schmidt), טומפסון (Thompson)
θ	ת' באנגלית – רק th הנהגה θ ראו גם להלן טבלה ב.	ת'סלוניקי (Θεσσαλονίκη), ת'ור (þór – איסלנדית) ת'אצ'ר (Thatcher), הית'רו (Heathrow)
ts	צ בגבול בין צורנים: טס	ציריך (Zürich), ונציה (Venezia), גליציה (Galicja) בוטס (Boots ; -s צורן רבים)
tʃ, tʂ	צ' ראו גם להלן טבלה ב.	צ'רצ'יל (Churchill), ת'אצ'ר (Thatcher), בוטיצ'לי (Botticelli), צ'נסטו'חובה (Częstochowa)
v	ו – בראש מילה תמיד, ובאמצע מילה אם אינה סמוכה לחולם או לשורוק (בכתיב לא מנוקד תיכתב ו כפולה באמצע מילה). ב (רפה) – בסוף מילה תמיד, ובאמצע מילה בסמוך לחולם או לשורוק	ונציה (Venezia), ולנסה (Wałęsa – פולנית), ליוּרפּוֹל (בלי ניקוד: ליוורפול; Liverpool) לבוב (Lwów), מנטובה (Mantova), קייב (Київ)
w	ו (בכתיב לא מנוקד תיכתב ו כפולה באמצע מילה). ראו גם להלן חדר-תנועות.	וינדזור (Windsor), וודסטוק (Woodstock), הוליווד (Hollywood), אוון (Owen), פּאוּל (בלי ניקוד: פאוול; Powell), ואז (Oise – צרפתית)

ההגה	התעתיק לעברית	דוגמאות
x	ח' ראו גם לחלן טבלה ב.	ח'רושצ'וב (Хрущёв), ח'ואן (Juan), ח'ורחה (Jorge), ח'אריס (Χάρις)
y	י (בכתיב לא מנוקד תיכתב י כפולה לפי כללי הכתיב חסר הניקוד). ראו גם לחלן הדורתנועות.	מאיה (Maya), וִילֵן (Villon), רֵיקְיוֹוִיק (בלי ניקוד: רייקיווייק; Reykjavík), יורגוס (Γιώργος), ילצין (Ельцин), פוטיומקין (Потёмкин)
z	ז	זְבוֹלֵן (Zvolen), זלצבורג (Salzburg), לידז (Leeds), זבארו (Sbarro)
ž, 3	ז'	ז'אן (Jean), ז'ורז' (George – צרפתית), דבוז'ק (Dvořak), קְזִימֵ'ר (Kazimierz)

טבלה ב – כתיבים מושרשים

כשיש נוהג כתיבה מושרש, אפשר לדבוק בו במקרים האלה:

ההגה	התעתיק הרגיל	הכתיב המושרש	דוגמאות
dz, ǧ	ג'	דג', דז'	קיימברידג' (Cambridge), לודז' (Łódź)
k	ק	כ (בלי ניקוד: כ)	פודיסטן, אלכסנדר, כריסטופר
θ	ת'	ס (בשמות ספרדיים)	סרגוסה (Zaragoza), סֶרוונטס (Cervantes)
tʃ, ʒ	צ'	טש	טשרניחובסקי, דליטש (Delitzsch)
x	ח'	ח, כ (רפה)	חרקוב (Харьков), מינכן (München), באך (Bach)

טבלה ג – מפתח הפניות לפי האל"ף־בי"ת העברי

החפניות הן לטבלה א אלא אם כן צוינה במפורש חפניה לטבלה ב.

ההגה	האות העברית	ההגה	האות העברית
טבלה ב, k	כ	b	ב
טבלה ב, x	כ (רפה)	v	ב (רפה)
l	ל	g	ג
m	מ	dʒ, ġ	גי
n	נ	d	ד
s טבלה ב, θ	ס	ð	די
p	פ	h	ה
f	פ (רפה)	v w	ו
ts	צ	z	ז
tʃ, tʃ̥	צי	ʒ, ʒ̥	זי
k	ק	x	חי
r	ר	(ts), t	ט
ʃ, ʃ̥	ש	y	י
θ	תי		

2. התנועות והדו־תנועות

א. התנועות

התנועה	התעתיק המנוקד	בלי ניקוד	דוגמאות ²
a	בחרה פתוחה א (בסוף מילה א); לחוציא כתיבים מושרשים סגורה באמצע מילה א; סגורה בסוף מילה א ⁴ סגורה כפליים סופית א בשמות קצרים ב־א ראו עוד להלן סעיף ב, 2.	באמצע מילה באם חקריאה א או בלי סימן מיוחד	פֶּלֶרְמוֹ (Palermo), שִׁיקָגוֹ (Chicago), קוֹרְסִיקָה (Corsica), אַמֶּרִיקָה (America) רומא, ליטא דֶּבְלִין (Dublin), סַפּוֹרוֹ ³ (Sapporo), נורמנדי (Normandie) סֶנְגַּל (Sénégal), קַרָאקֵס (Caracas) מָנְהִיִּם (Manheim), סְקוֹטְלַנד (Scotland) קָאן (Cannes), נֶפָאֵל (Nepal), ת'אצ'ר (Thatcher)
e	בחרה פתוחה א; פתוחה בסוף מילה א; סגורה באמצע מילה א; סגורה בסוף מילה א, אבל אם החגייה חרווחת מלעילית - א; סגורה כפליים סופית א	לא תסומן ב־י או בסימן מיוחד ⁴	וֶרונה (Verona), אֵדִיפּוֹס (Οἶδῖπος), אֵזֶן (Eugene - צרפתית), בוֹאִסְיֶה (Boissier), פִּירֶנְצָה (Firenze), סֶרְגֵּי (Cepreŭ), נֶפָאֵל ³ (Nepal), שׁוֹפֵן (Chopin), דֶּנְוֶר (Denver), פֶּרְסֵל (Purcell), קוֹלֵן (Köln)
i	אי	י	טוֹרִינוֹ (Torino), לִידֶז (Leeds), צִירִיךְ (Zürich), קָאמִי (Camus - צרפתית), אֵלִימְפּוֹס (Ὀλυμπός), וִיסוֹצְקִי (Wysocki), קוּשָׁאדָסִי (Kuşadası)

2. בחלק מן הדוגמאות התנועות חנדונות מסומנות באות מעובה.

3. חחרה סגורה בדגש על פי חכלל בסעיף 33.

4. אבל ראו ew, להלן סעיף ג, חצרת כוכבית.

התנועה	התעתיק המנוקד	בלי ניקוד	דוגמאות
o	o	ו	קוֹרְדוֹבָה (Córdoba), לוֹנְדוֹן (London), בוֹרְדוֹ (Bordeaux), קִירְקֶגָארְד (Kirkegaard/Kirkegård), אוֹסטרָלְיָה (Australia)
u	u	ו	הַמְבֵּרְג (Hamburg), שֶׁרְבֹּר (Cherbourg)

ב. האות א

1. הברה הנפתחת בתנועה תיכתב ב־א, לדוגמא: איטליה (Italia), גואה (Goa), אוֹנוֹרֶה (Honoré), אוֹבֶרְאַמֶּרְגָּאוּ (Oberammergau).
2. תנועת a אפשר לציינה ב־א במקום שהיעדרה עלול לגרום שיבוש בקריאה, וראוי לכתבה בשמות קצרים בני שתיים-שלוש אותיות (בלי ח־א). בשמות הקצרים היא נכתבת גם בכתיב מנוקד. ראו לעיל סעיף א, התנועה a, ולחלן סעיף ד, 2. שמות שכבר נשתרש בהם הכתיב בלי א ייכתבו כך, כגון יֶפֶן.

דוגמאות נוספות לניקוד שמות:

הַנּוֹכָר, טִימֹז, פֶּרְנֶה, זִנְוֶה, טְהֶרֶן, בֶּנְגֶלֶשׁ, צִ'אד, קֶנְיָה, פֶּרְגוּי (Paraguay), קֶנְדִי, נְלִדְקָה, מִי וֶסְט.

ג. הדו־תנועות היורדות⁵

הדו־תנועה	תעתיק מנוקד	בלי ניקוד	דוגמאות
*aw	אַוּ	אא	לאֹרֶה בְּרֵאן נְאוּטִילֹס אֶאוּגוּסְטוּ
*ew	אַוּ	אא	זֶאוּס אַאוּרִידִיקָה

5. ראו גם בפרק העיצורים את החגיים [y], [w].

הדו־תנועה	תעתיק מנוקד	בלי ניקוד	דוגמאות
ow	אָו	אָו	סְלוּאוּ (slow) סְלוּאוּ
ay	אָי (בסוף מילה אֵי)	אֵי	וֹרְסִי נִירוֹבִי וִיס סִייוּאָן
ey	אָי (בסוף מילה אֵי)	אֵי	פּוֹמְפִי בִּיג'וֹן קִיפּטָאן לִידֵן
uy	אָי (בסוף מילה אֵי)	אֵי	אֵי קֶלֶט אֵיגֹר
*oy	אָי (בסוף מילה אֵי)	אֵי	הֵאנוּ אֵיגֵן

* הדרתנועות oy, ew, aw עברו לפעמים לעברית גם בביצועים אחרים:

- aw: או (בלי ניקוד: או), למשל אוגוסטוס.
- ew: אֵי (בלי ניקוד: אֵי), למשל אֵירופה; אָן או אָן (בלי ניקוד: או), למשל סְלֶקוּס (בלי ניקוד: סלווקוס).
- oy: אָ (בלי ניקוד – ללא סימן), למשל אֵדיפוס, פִּנְקִיָה.

ד. הדו־תנועות העולות⁶

1. בדרתנועות העולות מותרות שתי אפשרויות – פירוק הדרתנועה לשתי חברות ב־א, כגון בּוּאָנוּס, דֵּאָגוּ (בלי ניקוד: בּוּאָנוּס, דֵּאָגוּ); או בלי א, כגון בּוּנוּס, דֵּיגוּ (בלי ניקוד: בּוּנוּס, דֵּיגוּ).
2. שמות בעלי הדרתנועה [ya] ייכתבו יא, כגון שומיאץ (Šumiac), קוניאק.

6. ראו גם בפרק העיצורים את החגיים [w], [y].

3. הדגש (החזק והקל)

- א. בדרך כלל אין מסמנים הכפלה, למשל אַני (Annie), אבל מותר לסמנה בדגש אם יראה בו המנקד צורך, למשל אָנה (Anna – איטלקית). אין מסמנים את ההכפלה על ידי אות כפולה.
- ב. כשהחגיים [p], [b] – חמתועתקים ב, פ – באים אחרי תנועה, החברה נחשבת סגורה ומנוקדת בהתאם (בתנועות e- ו a). לדוגמה: נְפֹאֵל, יִפֹּן, גְבוּל, בּוּדִפֶּשֶׁט, הַיִּידִיבֵד, בְּאוֹבֵב.
- ג. בִּי עיצורית הבאה אחרי חתנועה i יסומן דגש. לדוגמה: אֲנִילָה, אִיס, אֲבִדָּה.
- ד. דגש קל לא יסומן באותיות ג, ד, ת (וכמוכן לא באותיות ג', ד', ת'). לדוגמה: גֶּרְנֶה, קִינֶג ג'וֹרֶג', דְּבוֹז'ק, וִינְדִּזֹר, דְּה טֶרֶקֶר, תִּ'אצִּיר.

3. התעתיק מערבית לעברית

יסודם של כללים אלו הוא כללי התעתיק מערבית לעברית שנקבעו במליאת האקדמיה ללשון העברית בד' בתמוז תש"ן, 27 ביוני 1990 (ישיבה קצו), ושהתפרסמו ברשומות בשנת תשנ"ד.

התעתיק החדש (הפשוט) מערבית לעברית אושר במליאת האקדמיה בישיבתה בט"ו במרחשוון תשס"ז, 6 בנובמבר 2006 (ישיבה רצג). הכללים התפרסמו ברשומות, ילקוט הפרסומים 5764, י' בשבט תשס"ח, 17 בינואר 2008, עמ' 1432-1434.

במהלך השנים תש"ע ותשע"א עדכנה ועדת הדקדוק של האקדמיה את התעתיק: הוסדרו תעתיקי העיצורים לצרכים מדעיים, נקבעה דרך הכתיבה בניקוד ושלא בניקוד ועודכנו מקצת הכללים של הסימנים המיוחדים. העדכון אושר במליאת האקדמיה בא' באדר ב' תשע"א, 7 במארס 2011 (ישיבה שד). הודעה על כך התפרסמה ברשומות, ילקוט הפרסומים 6300, כ"ז באולול תשע"א, 26 בספטמבר 2011, עמ' 6840.¹

מבוא

כמה עקרונות עומדים ביסוד הכללים, ואלו הם:

- התעתיק מערבית לעברית נועד להביע בקירוב את מבטא השמות הערביים בעברית, ולא דווקא לבטא את הקשר הגנטי בין שתי הלשונות.
- נקבעו כללים הן לתעתיק בניקוד הן לתעתיק בלי ניקוד.
- שמות שיש בהם מנהג כתיבה מושרש בעברית ייכתבו כמנהגם.
- לצרכים מדעיים נקבעו כללים המקרבים את התעתיק לדרך הכתיבה הערבית הקלסית.

1. כללים אלו באים במקום כללי התעתיק מערבית לעברית שקבעה האקדמיה בד' בתמוז תש"ן, 27 ביוני 1990 (ישיבה קצו); הם נתפרסמו ברשומות, ילקוט הפרסומים 4195, י"ג באדר תשנ"ד, 24 בפברואר 1994, עמ' 2442-2443.

העיצורים

האות הערבית	התעתיק לעברית	לצרכים מדעיים
أ, إ	א	
על המזה ראו עוד להלן, סימנים נוספים.		
ב	ב (בניקוד: ب)	
ת	ת	
ث	ת' / כגון מייית'לון (ميثلون)	ת / כגון מית'לון
ج	ג'	
ח	ח	
خ	ח'	
ד	ד	
ذ	ד' / כגון ד'הב (ذهب), ד'נאבה (ذئابة)	ד' / כגון ד'הב, ד'נאבה
ر	ר	
ز	ז	
س	ס	
ش	ש	
ص	ס' / כגון מוס'מוס' (مصمص), נס'אס'רה (النصاصرة)	צ (ص) / כגון מצמץ, א(ל)נצאצרה
ض	ד / כגון דוק'ידה (ضميده), עווד (عوض)	צ (ض) / כגון צמ'ידה, עוץ

האות הערבית	התעתיק לעברית	לצרכים מדעיים
ط	ט	
ظ	ז כגון זאהר (ظاهر)	ט כגון טאהר
ع	ע	
غ	ר' כגון ר'ג'ר (الغجر), מר'אר (المغار), לחוציא כתיבים מושרשים כגון אבו גוש (ابو غوش), בגדאד (بغداد)	ע כגון אלעג'ר, אלמעאר
ف	פ (ف)	
ق	ק	
ك	כ (בניקוד: ك) גם בסוף מילה, כגון בית סוריכ (بيت سوريك)	כ סופית – כ כגון בית סוריך
ل	ל	
م	מ (ם)	
ن	נ (ן)	
ه	ה	
و	ו	
ي	י	

התנועות

התנועה	תעתיק מנוקד	בלי ניקוד	לצרכים מדעיים
a ארוכה	אַ כגון חַמָּאם (حَمَام)	־א כגון חמאם	
u ארוכה	אֻ כגון עֲגֻל (عَجُول)	או כגון עגול	
i ארוכה	אִי כגון סִירִיס (سِيرِيس)	אי כגון סיריס	
a קצרה	א כגון מִזְרְעָה (مَزْرَعَة)	ללא סימון כגון מזרעה	
u קצרה	אּ כגון מְחַמֵּד (مَحْمَد)	או כגון מוחמד	ללא סימון כגון מחמד
i קצרה	אִ כגון גִּסְר (جِسْر)	אי כגון ג'יסר אם חברת ה־i אינה מוטעמת מומלץ להשמיט את ה־י ולחוסף חיריק, כגון אִכְסַל (إكسال)	ללא סימון כגון ג'סר

התנועות בהגייה הלא־קלסית

התנועה	תעתיק מנוקד	בלי ניקוד
o	אֻ כגון אֶל־פּוֹקָא (الْفَوْقَا)	או כגון אל־פוקא
e	אֶ כגון מִסְעֵדָה (مسعدة), קָאסֶם (قاسم)	ללא סימון כגון מסעדה, קאסם
e ארוכה (במקור ay)	אִי כגון דִיר (دِير)	אי כגון דיר

סימנים נוספים

הערות	בלי ניקוד	תעתיק מנוקד	הסימן
בסוף מילה יסומן שווא רק באחוריי עיצוריות ובעת הצורך, כגון אִקְרָא, סִיאִסִּי.	ללא סימון כגון מוח'מאס	اَ כגון מִחְ'מַאס (مُحَمَّد)	م
המבקש לציין את המכפל בעיצורים ב, ג, ד, פ, פ', ת' ישתמש בשדחה, כגון כִּפֵּן (كَفَى).	ללא סימון כגון אראפאת	ف כגון אֶרְפַּאֲת (الرَّافَات)	مَس (מכפל [שדחה])
	אח; בנסמך את כגון עס'ירה, רומת אל-היב	اَח; בנסמך אַח כגון עס'ירה (عَصِيْرَة), רומת אל-היב (رُومَة الهيْب)	مَة (תא מרבוטה)
לצרכים מדעיים: בָּאָס / באס, בָּאָר / באר, סאָל / סאאל	בהמזה שוואית: ו או י כגון בוס, ביר בהמזה בתנועה: א כגון סאאיל	בהמזה שוואית: ו או י כגון בוס (بُوس), ביר (بِر) בהמזה בתנועה: א כגון סאאל (سَائِل)	و או ئ (המזה "על כיסא" של נאו או יאא)
	א כגון שייא, מאא, קיראאה	ا כגון שִׁיא (شَيء), מאא (مَاء), קראאה (قِرَاءَة)	ا (המזה בלא אות)

הערות

1. תווית היידוע (אל – אל) תופרד מן השם במקף, כגון אל־בירה (البيرة). לפני אותיות שמש לא תיכתב ל, וה־א תופרד מן השם במקף, כגון א־שמאליה (الشمالية). לצרכים מדעיים אין משתמשים במקף, כגון אל־בירה, ולפני אותיות שמש תיכתב ל בסוגריים, כגון א(ל)שמאליה. אין חובה לציין את תווית היידוע בראש שמות, כגון טירה (الطيرة), טייבה (الطيبة); באמצע השם היא מחויבת: דאליית אל־כרמל (دالية الكرمل).
2. אליף הנכתבת בערבית מעל האות תיכתב בעברית ב־א אחר האות, כגון א־רחמאן (الرَّحْمَن). יצאה מכלל זה המילה אללה (الله).
3. אליף מקסירה תיכתב ב־א, כגון עלא (على).
4. מֶדָה תיכתב בשתי א, כגון אאכל (أكل).
5. בתעתיק חסר ניקוד מכפילים ו ר־י עיצוריות שלא בראש מילה, כגון קלנסווה, שוויכה (شويكة), ח'וואלד, טייבה, מועאווייה.
6. הרוצה לציין את התנווין יכתוב את ה־נ בסוגריים, כגון י־לֶדְ(ן) (وَلَدٌ).
7. בשמות שיש בהם פער גדול בין ההגייה העממית להגייה הספרותית ייקבע התעתיק הפשוט לפי ההגייה העממית, כגון ג'דידה, ובניקוד גְ'דִידָה (ולא ג'ודיידה – جُدَيْدَة).

4. התעתיק מעברית לערבית

בשנת תשנ"ח (1998) כונן המרכז למיפוי ישראל (מפ"י) ועדה לקביעת כללי תעתיק מעברית לערבית לצורכי שילוט ומיפוי. חברה היו נפתלי קדמון, אהרן ממן, מאיר בראשר, יהודה זיו, יוסף בכור ושמואל ראובני. ריכזה את הוועדה שרית קורן ממפ"י. הוועדה קיימה דיונים במשך כשנתיים, והצעתה התפרסמה בחוברת בהוצאת מפ"י (הוצאה זמנית) בראשית שנת תשס"א (סוף 2000). לקראת הדיון בכללי התעתיק מערבית לעברית לצורכי שילוט ומיפוי הציע גם משה שרון מוועדת השמות הממשלתית הצעת תעתיק. הכללים שלהלן מבוססים על שתי ההצעות האלה.

בשנת תשס"ז (2006–2007) התקיימו דיונים על התעתיק מעברית לערבית בהשתתפות נציגי ועדת השמות הממשלתית, נציגי האקדמיה ללשון העברית, חוקרי ערבית מן האוניברסיטאות ונציגים של האקדמיה ללשון הערבית שבהקמה. בדיונים אלו הוחלט לקבוע תעתיק המשקף את ההגייה של העברית (ולא את הקשר הגנטי בין העברית לערבית). לפי זה השם קְרִית עֲנָבִים, למשל, מתועתק כְּרִיַּת עֲנָבִים וְלֹא קְרִיַּת עֲנָבִים.

ההצעה הסופית גובשה בישיבת ועדת המשנה לענייני התעתיק של ועדת השמות הממשלתית בי"א באדר תשס"ז, 1 במארס 2007, ואושרה במליאת ועדת השמות הממשלתית בישיבתה בי"ד בסיוון תשס"ז, 31 במאי 2007. האקדמיה ללשון העברית לא ראתה לקבוע כללים מטעמה לתעתיק זה.

העיצורים

האות	התעתיק	האות	התעתיק	האות	התעתיק
א	בראש מילה: א או ו באמצע מילה: • בתנועת a לא-מוטעמת – א כגון مَلَاخِي (מִלְאָכִי) • בתנועת a מוטעמת – א (אליף מִדְּה) כגון شَان (שָׁן), يُوَاف (יוֹאֵב) • בתנועת u, o – ו כגון يَرْفُونَ (רִיאוֹן) • בתנועת e, i – ע כגון يَنْرَوَاتِي (נְרֹוֹתִי), رَوْنِي (רֹאֵה) -אָה בסוף מילה: • אחרי תנועת u – وة כגון مَسْوُوة (מְשֹׁאָה) • אחרי תנועת i – ئة כגון مِئَة (מֵאָה), نَقِيَّة (נְבִיאָה) • אחרי תנועת a – آة כגון نَآة (נָאָה); (אבל אין מתעתיקים א נחח וראו עוד בטבלת התנועות.)	ב	ב	ל	ל
ב (רפה)	ف	ב (רפה)	م	מ (ם)	מ
ג	ج	ג (ן)	ن	נ	נ
ד	د	ד, ט, ש	س	ס, ש	ס
ה	ه	ע	ع	ע	ע
ו	و	פ	پ	פ	פ
ז	ز	פ (רפה) (ף)	ف	פ (רפה) (ף)	פ
ח	ح	צ (ץ)	تس	צ (ץ)	צ
ט	ت	ק	ك	ק	ק
י	ي	ר	ر	ר	ר
פ	ك	ש	ش	ש	ש
כ (רפה) (ך)	خ	ת	ت	ת	ת

התנועות

הערך: תעתיק התנועות נקבע על פי הכתיב המנוקד של השם העברי.

התנועה	התעתיק	דוגמאות
a מוטעמת או a לא מוטעמת חמסומנת באם קריאה וכן ף בסוף מילה (אבל ראו סיומת -אָח בטבלת העיצורים).	ا	پاران (פָּאָרָן) بيت حشموڤاي (בֵּית חֲשִׁמוֹנַי) چدرا (גִּדְרָה) يَتَقَاتَا (יִטְבָּתָה) أور عكيڤا (אוֹר עֲקִיבָא)
o, u מוטעמות או o, u לא מוטעמות המסומנות באם קריאה	و	شلوحوٲ (שְׁלוּחוֹת) كوخاف يَٲكوكف (כּוֹכַב יַעֲקֹב) حوسن (חֹסֶן) شيلو (שִׁילָה) روش (רֹאשׁ)
i, e מוטעמות או i, e לא מוטעמות המסומנות באם קריאה	ي	آرينيل (אֲרִיאל) عين ڤيرد (עֵין יֶרֶד) يَٲني (יִנְנָה) رېشون (רֵישׁוֹן) رېشيت (רֵישִׁית) بيت آربي (בֵּית אֲרִיָּה) آييلت هشآر (אֵילַת הַשָּׁחַר)
a לא מוטעמת שאינה מסומנת באם קריאה	פתחה בעיקר במקום שיש חשש לטעות בקריאה	أحيساخ (אֲחִיסָח) آدميت (אֲדָמִית) بريكت (בְּרִיקַת) زوفر (זֹהַר) نوحه (נֹחֶה)
o, u לא מוטעמות שאינן מסומנות באם קריאה	דמה	أهلو (אֱהֻלוֹ)

התנועה	התעתיק	דוגמאות
i, e לא מוטעמות שאינן מסומנות באם קריאה וכן שווא נע חגוי	כסרח	كِرِيَات يَغْرِيم (קִרְיַת יַעֲרִים) هَلِيل (הֶלֶל) تَسْيُون (צִיּוֹן) كِنِيزِت (כְּנִיזַת) حَدِثَا (חֲדַתְהָ) שווא נע: هَسُولِيم (הַסּוּלִימ) يَكْنِيعَام (יַקְנִיעָם) حَمِيفٌ لَيْت (חֲרִב לֵאֵת)
פתח גבוה	אחרי u, o - و אחרי i, e - يَ	زَنُوح (זְנוּח) تَكْوَع (תְּקוּע) مَتْسَلِيح (מַצְלִיח) هَوْشِيَع (הוֹשִׁיע)

כללים שונים

- שווא נע - ראו לעיל.
- חטפים יסומנו כתנועות חחטף - ראו לעיל.
- שווא נח יסומן בסוכון רק אם יש חשש שייקרא בתנועה.
- דגש חזק לא יסומן בשדח.
- מקף יסומן כבעברית.
- אותיות השימוש משייה וכל"ב נכתבות בתיבה אחת עם המילה שאחריהן, כגון هتومر (התמור).

5. התעתיק מערבית לאותיות לטיניות

התעתיק הפשוט (לצורכי מיפוי ושילוט) מערבית לאותיות לטיניות נקבע במסגרת מהלך כולל לקביעת כללי תעתיק לצורכי שילוט ומיפוי בשלושה כתבים: עברית, ערבית ואותיות לטיניות, בעקבות החלטת ועדת הכלכלה של הכנסת. הכללים מבוססים על כללי התעתיק שנקבעו בתקופת המנדט ועל שיטות התעתיק המקובלות במדינות ערב והמאושרות על ידי האו"ם. הכללים גובשו סופית בישיבת ועדת המשנה לענייני תעתיק של ועדת השמות הממשלתית ב"א באדר תשס"ז, 1 במארס 2007, ואושרו במליאת ועדת השמות הממשלתית בישיבתה ב"ד בסיוון תשס"ז, 31 במאי 2007.

תעתיק זה אינו קשור לשפה העברית, ועל כן לא נדון ולא אושר באקדמיה ללשון העברית.

העיצורים

האות	התעתיק	האות	התעתיק	האות	התעתיק	האות	התעתיק
أ וגם: و, ع, *	*	د	d	ك	k	ض	d
ب	b	ذ	dh	ل	l	ط	t
ت	t	ر	r	م	m	ظ	z
ث	th	ز	z	ن	n	ع	'
ج	j	س	s	ه	h	غ	gh
ح	¹ h	ش	sh	و	w	ف	f
خ	kh	ص	s	ي	y	ق	² q

* לא יסומן גרש בראש מילה ובסוף מילה לציון א, א, א, א.

התנועות (על פי ההגייה הקלסית)

a ארוכה וקצרה – a

u ארוכה וקצרה – u

i ארוכה וקצרה – i

הערות

א. התעתיק נאמן להגייה הקלסית. לפי זה: Judayda (جديدة), Al-Ghawr (الغور),

Bi'r Zayt (بئر زيت).

ב. סימן התשדד (שדה) מצוין על ידי חכפלת האות, כגון Rummana (رمانة), Umm al-Fahm

(أُمّ الفحم). אין מכפילים דו-אות (gh, sh, dh, kh, th), כגון Al-Fukhari (الفخاري).

1. ועדת השמות הממשלתית החליטה מאוחר יותר לסמן ח ב־h (בלי קו תחתו).

2. ועדת השמות הממשלתית החליטה מאוחר יותר לסמן ק ב־k.

- ג. אות רישית נכתבת בראש כל מילה, להוציא בתווית היידוע (ال – al) הבאה באמצע השם, כגון Daliyat al-Karmil (دالية الكرمل).
- ד. תווית היידוע נכתבת לפי המקובל בחגייה הקלסית; היא מופרדת במקף, כגון Al-'Amud (العمود); לפני אותיות שמש מציינים את חמכפל, כגון At-Tayyiba (الطيبة), Salah ad-Din (صلاح الدين).
- ה. תא מרבוטה מתועתקת בצורת הנפרד ב־a, כגון At-Tabigha (الطبعة); בנסמך היא מתועתקת ב־at, כגון Silat az-Zahr (سيلة الظهر).

שער ב: על הכללים ועל הדיונים

בין טרנסקריפצייה לטרנסליטרציה: התעתיק מעברית לאותיות לטיניות

1. התעתיק מהו?

המילה תעתיק בעברית מכוונת לשני מושגים לועזיים: טרנסקריפצייה וטרנסליטרציה. טרנסקריפצייה פירושה ייצוג ההגיים של שפה, היינו מה שמתממש בהגיה, בכתב של שפה אחרת, ואילו טרנסליטרציה פירושה ייצוג האותיות של שפה בכתב של שפה אחרת. לדוגמה, על פי עקרון הטרנסקריפצייה השם יֹסֵף יתועתק לכתב לטיני Yosef, ואילו על פי עקרון הטרנסליטרציה סביר שיתועתק כך: Ywsp.

הדיכוטומיה בין שתי השיטות האלה ברורה מאוד, אבל כשמגיעים להיבט המעשי הדברים מסתבכים מאוד, כפי שנראה בהמשך.

2. התעתיק לשם מה?

השאלה איזו משתי השיטות לנקוט תלויה בין השאר בשאלה למי וקמה התעתיק מיועד.

אין דין אחד לתעתיקי שמות בדרכונים, לתעתיקי כותרים עבריים בקטלוגים של ספריות בחו"ל, לכתובת עברית באותיות לטיניות בתכתובת אלקטרונית (כאשר למחשב אין תמיכה בעברית – מצב שכיח עד לפני שנים אחדות במערכת הדואר האלקטרוני) ולתעתיקי שמות יישובים במפות ובשלטים. ולא הזכרנו תעתיקים מדעיים – למשל של פסוקי מקרא.¹ ויש תעתיק פונטי המבקש למסור במדויק את ביצוע הדיבור של דובר מסוים, הסוטה אם במעט אם בהרבה ממערכת ההגיים הפורמלית של השפה.

* עיקרי הדברים נאמרו בהרצאה בהשתלמות ליועצי לשון בתחום התעתיק שהייתה ב"ב בשבט תשס"ז, 31 בינואר 2007. במאמר מפורטות בעיקר הבעיות בתעתיק מעברית לאותיות לטיניות ונוכחות מקצת הבעיות בתעתיק מעברית לעברית ומעברית לערבית. אמנם היום קל יותר למתקני הספרות המדעית הנדפסת בלשוניות לעז להדפיס את הכתוב בעברית באותיות עבריות, ולפיכך פחת במידה ניכרת הצורך בתעתיקים מסוג זה.

לתעתיקים בהקשרים ובנסיבות שנמנו לעיל עשויות להיות מטרות שונות: יש שהמטרה היא לקרב את הקורא להגייה בפועל; יש שהמטרה היא לאפשר שחזור של הכתב המקורי – הדבר יכול להיות לתועלת למשל בתעתיק של כותרים בקטלוגים של ספריות. בקביעת שיטת התעתיק וכלליו יש להביא בחשבון גם היבטים מעשיים ואילוצים טכניים, ובעיקר את יכולתו של קהל היעד שהתעתיק מכוון אליו לפענח את הכתוב ולהשתמש בו שימוש יעיל ומיטבי.

ואולם יש מי שחולק על ההפרדה בין המטרות השונות – שמשמעת ממנה קביעת תעתיקים שונים זה מזה. לפי גישה זו יש לקבוע תעתיק אחד שישרת את כל המטרות.

השאלה איזה תעתיק לקבוע מסתבכת כאשר מדובר בכללים רשמיים של תעתיק משפת המדינה לכתב אחר, ובמקרה שלנו הכללים הרשמיים של התעתיק מעברית לאותיות לטיניות. על קובעי הכללים להכריע איזו עברית תיוצג לפני העולם – העברית המופתית או העברית הרווחת בדיבור בימנו. רבים סבורים שיש לגזור את הכללים מן המטרה התקשורתית המידית – שהקורא שאינו דובר עברית יוכל להגות הגייה מקורבת של השם המתועתק. הדעה האחרת אומרת שאל לנו לצמצם את העברית המתועתקת למספר ההגיים המבוצעים בפועל בפי דוברי העברית כיום – שאינם מבחינים בין ת ל־ט, בין פ ל־ק, בין ב ל־ו ובמקרים רבים גם בין ח ל־ב ובין א ל־ע; אם בכללים הרשמיים ייקבע סימן אחד לכל זוג אותיות כזה, יהיה בכך משום הכרזה רשמית על ויתור על ההגייה המופתית.

בקביעת כללי התעתיק כרוך אפוא מערך שיקולים סבוך – מה נדרש על פי המדע והעיון, מה הם צורכי השימוש, מה הן אפשרויות המימוש, וגם איזו עברית מתעתיקים.

3. לתולדות כללי התעתיק²

בתקופת התחייה הטרידה את דוברי העברית בעיקר סוגיית התעתיק מלועזית לעברית – על רקע נוהגי כתיב שבאו מן היידיש. הצורך הגובר לתת לבוש עברי לשמות לועזיים של אנשים ושל מקומות ששולבו בטקסטים העבריים הביא את ועדת הכתיב של ועד הלשון להציע כללים לתעתיק זה.³ התעתיק מעברית לכתב

2. ר' עוד "לתולדות הדיונים בתעתיק", לחלק עמ' 82.

3. החצעה, שהוכתרה בשם "טרנסקריפציה (התעתיק)", פורסמה בלשונו (א (תש"ב), עמ' 237–242, כחלק ב של הצעת כללי הכתיב. ר' עוד ז' ב־חיים, במלחמתה של לשון, ירושלים תשנ"ב, עמ' 179, ובעיקר הערה 9. על בעיות התעתיק מלועזית לעברית כתב למשל א"ש אורלאנס בשנת תרצ"ג במדור "לשונו לעם" שהתפרסם בעיתון "הארץ" (ראו שפה קמה, בעריכת ס' ברק ור' גדיש, ירושלים תשס"ט, קטעים 53, 54).

לטיני עלה על סדר היום רק לאחר קום המדינה, משהוקמה האקדמיה ללשון העברית על פי חוק. המדינה העברית החדשה נצטרכה להנפיק דרכונים לאזרחיה, ובהם ייכתבו שמותיהם באותיות לטיניות, והאקדמיה נדרשה לספק את הכללים לשם מילוי הצורך הזה.⁴

למן המחצית השנייה של שנות התשעים של המאה הקודמת נתבעה האקדמיה שוב ושוב לעסוק בתעתיק מעברית לכתב הלטיני – בעקבות ביקורת של הציבור ופניות של שרים ושל גורמים רשמיים אחרים. במוקד הדיונים עמד התעתיק בגרסה הפשוטה שלו. שימוש הנפוץ והמוכר של התעתיק הזה הוא בשלטי הדרכים, המציגים נוסף על השמות הכתובים עברית – שמות הכתובים באותיות לטיניות ובערבית. מלכתחילה יועד התעתיק לאותיות לטיניות שבשלטים לתיירים, לעולים חדשים ולתושבים זרים. ואולם מתברר שגם הקהל הישראלי, הדובר וקורא עברית, הוא צרכן של התעתיק הלטיני המופיע בשלטים; זאת למדנו מתגובות זועמות, חוזרות ונשנות, על תעתיקי שמות בשילוט. מסתבר שעדיין רבים התושבים בארץ שבעבורם הכתוב בכתב לטיני הוא בבחינת "קריאת המחדל", כלומר הם קוראים קודם כל את הכתוב בו. אבל לא רק הם. גם אלה שהעברית היא להם שפת אם נזקקים לא אחת לתעתיק הלטיני, מן הסיבה הפשוטה שהכתיב העברי של שמות היישובים אינו מספק מידע על אודות התנועות. כאשר שם היישוב אינו מוכר דיו לעוברי הדרכים, רק התעתיק הלטיני יכול לפתור את החידה איך יש להגות אותו, כגון שם המושב בורגתה (Burgeta) ושם הקיבוץ חוקוק (Hukok).⁵

מן הדיונים שנערכו במליאת האקדמיה לאורך השנים וממה שכתבו ראשי המדברים עולות השאלות והבעיות העקרוניות של התעתיק.

4. ראו בן-חיים, שם, עמ' 228.

5. אמנם יש בעברית דרך למסור את התנועות – בעזרת סימני הניקוד, והיה מקום לחוסף ניקוד עזר בשמות יישובים – כאלה שאינם מוכרים או כאלה ששוגים בהגייתם, כגון חִלְזֹן, יְרוּחַם, יִטְבֶּתָה ונוֹפֶךְ; אלא שמעצבי השלטים מתנגדים לכך ושני נימוקים בפיחם: האחד – הניקוד דורש ריווח בין השורות, והשלטים עמוסים בלאו הכי (בגלל הדרישה לכתוב כל שם בשלוש שפות), והשני – סימני הניקוד קטנים, ויש בהם כדי להכביד על הקריאה ולפיכך אף לסכן את בטיחות הנסיעה. כל זה אינו עולה בקנה אחד, לדברי המשלטים, עם עקרונות השילוט: פשטות, בהירות, קריאות, קיצור.

4. השאלות העקרוניות בתעתיק

כל ניסיון לכתוב מילים של לשון מסוימת במערכת אותיות של לשון אחרת שאינה עולה בקנה אחד עם הפונולוגיה (=מערכת ההגייה) שלה, חושף מיד את הפערים – חוסר בסימנים, סימנים עודפים, אי-התאמה.⁶ הדבר נכון לא רק בנוגע לשונות רחוקות זו מזו אלא גם בנוגע לשונות קרובות. למשל בתעתיק מערבית לעברית ומעברית לערבית נראה לכאורה שאין קושי להעמיד אות כנגד אות, שהלוא לשונות אחיות הן, אך מתברר שהקרה רק מסבכת את המצב (כפי שידגם להלן). נוכל לקבוע שאין אפשרות לבנות מערכת מושלמת, וזו צריכה להיות נקודת המוצא.

אם מבקשים ליצור מערכת שיטתית שבה לכל אות (ובעברית גם לכל סימן ניקוד) יש סימן מקביל אחד – נאלצים להשתמש בסימנים שאינם מוכרים לציבור הרחב. ובכך מפסידים את הפשטות, את הקריאות, את המידיות. ומי שמבקש להשתמש בסימנים מוכרים בלבד ניצב בפני השאלה: מוכרים למי? קל להראות זאת בתעתיק מעברית לכתב לטיני. האותיות הלטיניות משרתות לשונות הרבה, ולשונות אלו נבדלות ביניהן בערכים הפונטיים שהאותיות מייצגות. דוגמה מובהקת לכך היא ההגה [ʃ], המיוצג בעברית באות ש; בכתב הלטיני אפשר למנות את הכתיבים האלה: sh (אנגלית), sch (גרמנית), ch (צרפתית), sz (פולנית), sc(i/e) (איטלקית), sj (הולנדית), s (הונגרית), š (צ'כית, סלובקית, קרואטית וסלובנית), ş (רומנית וטורקית), skj (שוודית).⁷ אחדים מן הכתיבים האלה עשויים להיקרא אחרת בלשונות האחרות. מכל מקום מכיוון שבעברית יש הגיים שאין להם כלל מקבילות במערכת ההגייה של הלשונות האירופיות, יש צורך ביצירת סימנים מיוחדים. כמו כן אם המערכת אמורה לשקף את ההגייה ולא את הסימנים – יש להכריע מהי ההגייה שתשתקף בתעתיק. בעיות דומות יש גם בתעתיק מעברית לערבית ומעברית לעברית.

6. למעשה הפערים האלה קיימים גם בתוך השפה עצמה – בין חמערכת הפונולוגית ובין חייצוג שלה באותיות, שחרי הכתב לעולם אינו יכול להדביק את חשינויים חמתרחשים בהגייה. ויעידו שגיאות הכתיב חרווחות כל כך בקרב ילדים ובקרב כותבים שאינם מיומנים.

7. תודה לחברי אמנון שפירא על האוסף העשיר הזה. ראו גם בן-חיים (לעיל חערה 3), עמ' 230–231.

בטבלה שלהלן מוצגות הבעיות העיקריות בהתאמת הסימנים בלויית דוגמאות.

הבעיה	מעברית לאותיות לטיניות	מעברית לערבית	מעברית לעברית
א. אותיות המייצגות עיצורים שאינם בשפת היעד	א, ע	ا, ب, التנועות e, o ⁸	غ, ض, ظ
ב. אותיות המייצגות עיצורים שונים בשפת המקור	ב-ב, פ-פ, ד-ד, ש-ש		
ג. אותיות המייצגות עיצורים שהזדהו בהגייה בשפת המקור (בטרנסקריפצייה)	ט-ת, פ-ק, ב-ו		
ד. אותיות המייצגות עיצורים שווי מוצא המבוצעים בצורה שונה בשתי השפות			لا-ص, و-و

ואפשר להביא עוד דוגמאות רבות מתעתיקים אחרים, ובכללם תעתיק מלועזית לעברית ומעברית לאותיות לטיניות.

נפרוט את השאלות העולות מן הטבלה:

א. מה אפשר לעשות כאשר בשפת היעד אין מקבילה – לא באותיות ולא בביצוע הפונטי – להגה שבשפת המקור? האם חשוב לנו לסמן את ההגיים א רע בתעתיק לאותיות לטיניות? האם חשוב לשמר את ההבחנה בין ל-ל בתעתיק מעברית לערבית? ואם ייכתב סימן ל-ל, האומנם יוכלו דוברי הערבית לבצע את ההגה הזו? מה הדרך הטובה ביותר לייצג את ההגה ג – האם להשתמש בסימן המקביל לאות הערבית, היינו ע בתוספת סימן הבחן, והשוו עזה – عَزَّة, או בסימן המסורתי המשמש בערבית היהודית (הנכתבת כידוע באותיות עבריות), היינו ג? ואולי עדיף לנקוט תעתיק פונטי, היינו ו, המבוצעת בפי רבים כהגה וילוני (רייש "אחורית")? בסופו של דבר הכריעה האקדמיה שהתעתיק יהיה ו' – כלומר ו בתוספת גרש (סימן הבחן).

8. בהנחה שמתעתיקים לערבית הקלסית; ולמעשה אין בררה אלא לתעתק לערבית הקלסית, שחרי לערבית המדוברת אין ייצוג מקובל בכתב.

ב. ומה יש לעשות כאשר אות אחת מייצגת עיצורים שונים? בעברית מדובר באותיות **ב, כ, פ** ובאות **ש**. במסורת התעתיקים של שמות מן המקרא האותיות **ב, כ, פ** מתועתקות בסימן אחד – למשל השם **בְּאֵר שֶׁבַע** מתועתק בתרגומי התנ"ך לאנגלית Beersheba; ואילו כיום מקובל לתעתק כל **ב** שבשם העברי באות אחרת: Bel'er Sheva. ובעיקר הבעיה ניכרת בתעתיק של עברית שוטפת, כגון בתכתובת אלקטרונית, כאשר נדרשת הבחנה על פי כללי הריפוי והדיגוש של אותיות בגי'ד כפ"ית, שרבים מדוברי העברית אינם שולטים בהם, כגון **בְּבִיתִי**.

ג. הבעיה השלישית נובעת מן הכיוון ההפוך – עיצורים שונים מבחינה היסטורית שהזדהו בהגייה. האם נוותר על ההבחנות ונסתפק רק בסימונם של ההגיים המשמשים בפועל? לכאורה אין בכך חשיבות, שהרי ממילא ההבחנה הזאת אינה קיימת בדיבור. ואולם בתודעת דוברי העברית – גם אם אינם מבחינים בדיבור בין **ט** ל**ת** או בין **פ** ל**ק** – יש הבחנה בין **תָּמִיר** ל**טָמִיר** ובין **כֶּן** ל**קֶן**. עוד יש להביא בחשבון שהזדהות העיצורים אינה שווה בפי כל הדוברים, כגון ההבחנה בין **א** ל**ע**. עם זאת בתעתיק נתקשה להביא לידיעת קורא השלט שהיישוב שמדובר בו הוא **אֶמְקִירִים** ולא **אֶמְיִרִים**. ההבחנה הזאת חשובה לא רק כאשר מתעתיקים שמות אלא גם בתעתיק של עברית שוטפת – כגון בתכתובת אלקטרונית, שמן הסתם תזמן עמימיות רבות כגון **קרע / כרע / קרא / קרה, עיבדה / איבדה** ואף **שְׁמחה / סמכה**, ואפשר להביא עוד דוגמאות רבות.⁹ הבחנה זו חשובה גם בשמות פרסומים לצורכי קטלוג בספריות.

ואולם עולה כאן שאלה עמוקה יותר: מה שלא נאלצנו להכריע בו בתוך העברית אנחנו נאלצים להכריע בו בבואנו לתעתק. בכתובה העברית אנחנו מבחינים בין **ת** ל**ט**, בין **פ** ל**ק**, בין **ו** ל**ב** – אבל איננו מורים בזה שיש להגות בצורה שונה את זוגות העיצורים הללו. ואילו התעתיק מחייב להכריע הכרעות בשאלות שאיננו מעוניינים להכריע בהן. אם אנו מתעתיקים **ו** ל**ב** באותו הסימן אנחנו אומרים משהו על ההגייה, ואם נתעתק **ו** ל**ב** בשני סימנים שונים אנו אומרים משהו אחר על ההגייה. ואנחנו איננו רוצים להכריע בעניין הזה. הדבר בולט ביותר בתעתיק לערבית: אם נתעתק **ט** באות המקבילה **ط** ורק באות המקבילה **ق** – יש בכך כדי לרמוז על דרך הביצוע המופתית של עיצורים אלו, ואילו אם נתעתק אותן באותיות המשקפות את הגייתן בפי דוברי העברית, כלומר **ט** ב**ת** ו**ק** ב**כ** – יש בכך אמירה בדבר דרך הביצוע. הוא חדין לשאלת הסימון או אי-הסימון של השווא הנע ושל הדגש החזק.

9. עמימות – כלומר הומוגרפיה (מילים שוות-אותיות השונות בהגייה ובמשמעות) – היא תופעה נפוצה בשיטות הכתיב העברית בשל היעדר סימנים לתנועות. אבל קוראי העברית מורגלים בכך ורוכשים בגיל צעיר מיומנות לפענח את העמימות מן הסוג הזה.

ד. קושי מיוחד – שכבר נרמז עליו לעיל – מתעורר דווקא במקרה שהלשונות שוות מוצא, כמו עברית וערבית, אך יש ביניהן הבדלים בביצועם של הגיים שמקורם אחד הוא. כידוע הביצוע של העיצור הערבי *ص*, המקביל ל-*צ* העברית, נשמע באוזניהם של דוברי העברית קרוב ל-*ס*. האם נעדיף לתת ביטוי לקשר האטימולוגי (נאצר) או נלך אחר ההגייה (נסראללה)? וכן גם ההפך: האם נתעתק את *צ* העברית ב-*ص* או ברצף האותיות *تس* ([ts]), המשקף את ההגייה?

5. יתרון הטרנסליטרציה על הטרנסקריפצייה

כל הבעיות האלה מתבטלות מאליהן אם נוקטים תעתיק בשיטת הטרנסליטרציה, כלומר תעתיק של אותיות. בדרך זו התעתיק הוא בבואה מדויקת של הכתב של הלשון המתועתקת. למשל טרנסליטרציה של העברית לאותיות לטיניות תיתן ייצוג של העברית לכל דורש, בלי להכריע בשאלה כיצד יבצעו הקוראים את הטקסט המתועתק. אם יידרש, יוכל המתעתק לספק "חוקי קריאה", אבל האחריות על אופן הביצוע אינה חלה עליו. לעומת זאת בטרנסקריפצייה המתעתק אמור לכוון את התעתיק לקהל יעד מסוים, לקוראים בעלי הגייה מסוימת. פירוש הדבר לכאורה שיש לכתוב בשלטים, למשל, תעתיקים נבדלים לתיירים מצרפת, מגרמניה ומאנגליה, ואולי אף לקבוצת תעתיק נפרד לתייר האמריקני, ואין לדבר סוף.

הטרנסליטרציה אמורה לפטור אותנו לא רק מן הצורך בהכרעה מה היא ההגייה של העברית בת זמננו אלא מן הצורך להבחין בין העברית העתיקה לעברית שלנו, וכידוע הן נבדלות זו מזו הן בביצוע העיצורים הן בביצוע התנועות. טרנסליטרציה שתציע תעתיק "אחד על אחד" לסימני הכתב עשויה להתאים גם לעברית העתיקה. ואילו הטרנסקריפצייה – המכוונת לעברית בת ימינו – יוצרת חיץ בין ייצוג העברית בלטינית בתעתיקים קדומים ובין העברית של ימינו, והדבר אף עשוי להגיע לתחום השילוט, למשל כאשר השתרש תעתיק קדום בשם מקום מקודש (Tabor) לעומת שמות חדשים (Kfar Tavor). נוצר אפוא פער לא רק בין הלשון המתועתקת לנמעניה אלא בתוך השפה המתועתקת פנימה.

הטרנסליטרציה היא אפוא על-זמנית ומותאמת ל"חוקי קריאה" שונים. יתרה מזאת: בהיותה בבואה של הכתב בלשון המתועתקת היא שומרת על המבנה הדקדוקי של המילים, ובכך היא עשויה להיות מקור מידע על מבנה הלשון. במילים אחרות, התעתיק מעברית לאותיות לטיניות יכול להיות מעין אולפן ללימוד עברית בעבור עולים חדשים לתיירים, ולעתים גם בעבור דוברי העברית.¹⁰

10. עוזי אורנן טען כך בהזדמנויות שונות. ראו למשל את דבריו בישיבת מליאת האקדמיה ב"א בטבת תש"ס, 2 בדצמבר 1999 (זיכרונות האקדמיה ללשון העברית מז-מט, ירושלים תשס"ז, עמ' 58-59).

הנה סיכום ההשוואה בין שתי שיטות התעתיק:

טרנסליטרציה	טרנסקריפציה
קובעת את ייצוג שפת המקור באותיות לטיניות לכל דורש ולכל משתמש. מאפשרת לשחזר את הכתב המקורי.	משקפת הגייה נתונה בזמן נתון של שפת המקור.
אינה מחייבת הכרעות בשאלות חללו (כשם שבכתב עברי כותבים ט וכותבים ת, כך בטרנסליטרציה, ואין בכך קביעה להגייה).	דורשת הכרעה בדבר התקן של ההגייה. מעלה את שאלת החגייה בשפת המקור ואת השאלה מהי שפת היעד (אנגלית, צרפתית, גרמנית וכיו"ב).
על-זמנית, שומרת על מבנה המילה, עשויה להתאים ל"חוקי קריאה" שונים.	יוצרת חיץ בין תעתיקים בתקופות שונות המשקפים הגייה שונה.

עם זאת הטרנסליטרציה אינה נטולת בעיות כלל ועיקר. הבעיה הראשונה המזדקרת לעין במה שנוגע לעברית היא מעמדן של אמות הקריאה וההכרח לא לציין אותן בתעתיק (למשל האליף בתעתיק של צאן, של מְלֶאכָה או של רֶאשִׁית). מעמדן של התנועות גם הוא בעייתי למדי: כידוע כתיב האותיות העברי אינו מוסר את התנועות. סימני הניקוד אינם חלק בלתי נפרד מן הכתיב, וההבדלים בין הסימנים – פתח וקמץ לדוגמה – אינם נחלת הציבור הרחב אלא ידע השמור למתי מעט, וקשה להעלות על הדעת לדרוש הבחנה בין הסימנים הללו בתעתיק שימושי. המסקנה המשתמעת היא שעקרון הטרנסליטרציה בטוהרתו אינו ניתן למימוש. אבל גם אם נתעלם לרגע מן הבעיות האלה או נחשוב על שפה שחתנועות מסומנות בה באותיות – לא נוכל לומר שהטרנסליטרציה מספקת פתרון פשוט. הסיבה היא שכדי לקבל מערכת שיטתית שבה לכל אות יש סימן מקביל אחד – נדרשת יצירת סימנים שאינם קיימים בשפת היעד, והתעתיק כרוך אפוא בשימוש בסימנים שאינם מוכרים לציבור הרחב. הפועל היוצא הוא הצורך ללמד את המתעתיקים מעין "שפה חדשה", ולעתים המתעתיקים הם כל אחד מאתנו. וגם הקוראים צריכים ללמוד את השפה הזאת, ויהיה אפוא צורך לצייד את התייר במקרא לסימנים שאינו מכיר. כך התעתיק שבא להקל יוצא שהוא מכביד על נמעניו. בעיות נוספות יפורטו בהמשך.

6. תעתיק לאותיות לטיניות, לא לאנגלית

רבים טועים לחשוב שהתעתיק מעברית לאותיות לטיניות אינו אלא תעתיק לאנגלית. לכאורה אפשר היה לשקול קביעת תעתיק מעברית לאנגלית, כלומר

לשפת יעד אחת ברורה ומוגדרת; הבחירה באנגלית היא בחירה סבירה בהיות האנגלית השפה הבין-לאומית בפועל, ומעמדה זה מובהק כיום אף יותר משהיה בשנות החמישים, עת נקבעו כללי התעתיק בראשונה. אבל ייצוגה של המערכת הפונולוגית האנגלית בכתב מציב קשיים גדולים, בעיקר במה שנוגע לתנועות. הנה הדברים בניסוחו של זאב בן-חיים:¹¹

נשאלת השאלה, שמא רצוי להשתית את התעתיק של העברית ללטינית על נוהג הכתיבה וההגייה באנגלית, והטעמים לכך מובנים מאליהם: הרי זו הלשון הזרה העיקרית שנלמדת בבתי ספרנו. זאת הצרה, לגבי סימון התנועות אין האנגלית עשויה לשמש בסיס כל עיקר. שהרי בה אין תנועה המובעת בעקיבות בסימן אחד ויחיד. אזכיר שהתעתיק האנגלי השימושי, כפי שהניחנו החברה הגאוגרפית המלכותית בלונדון ונתקבל ברובו בממשלת המנדט, קובע בפירוש שהעתקת התנועות העבריות תהא לפי ערכן של האותיות התנועיות באיטלקית דווקא.

ויש קשיים נוספים, כגון ביצועי הגייה שונים של אות על פי מקומה במילה. למשל g באנגלית נהגית כ-ג' בנסיבות מסוימות, ו-s מתממשת כ-ז במקומות מסוימים במילה בכמה לשונות. קושי אחר הוא תפקידה של הכפלת האות לפי כללי העברית לעומת תפקידה של אות כפולה בשפות אחרות. לכן מי שחושב על אנגלית עשוי לתעתק Ghil'ad (גלעד) בהוספת h כדי להבטיח את הגיית g כ-ג, ו-Assaf (אסף) בהכפלת s כדי להבטיח את הגיית ההברה הראשונה בתנועת a.

7. עירוב השיטות

הוועדה המיוחדת שמינתה האקדמיה בשנת תשט"ו, בראשותו של זאב בן-חיים, הגישה למליאת האקדמיה הצעת תעתיק מעברית לכתב לטיני – הצעה שאפשר לכנותה "עירוב שיטות": טרנסליטרציה בתעתיק העיצורים וטרנסקריפצייה בתעתיק התנועות.

הנה הדברים שאמר בן-חיים בהצגת ההצעה – כפי שהם מובאים בספרו.¹² הדברים משקפים את ההתלבטות וההתפתלות מחד גיסא ואת תבונתו של הפתרון מאידך גיסא:

לפיכך התעתיק שהוועדה מציעה אותו אינו כתיבת העברית באות לטינית לפי איזה מבטא שהוא של העברית לכל דקדוקי, אינו תעתיק פונטי, אלא

11. בן-חיים (לעיל הערה 3), עמ' 234.

12. שם, עמ' 232–233. החדגשה במקור.

תעתיק של **אות באות**, של הבעת סמל גרפי עברי בסמל גרפי לטיני, אות כנגד אות, בשני סייגים :

א. אין הוועדה מציעה להביע את אמות הקריאה, אם כבר הובעה האות הנדונה על ידי תנועה בכתב לטיני [...]

ב. וכן אין הוועדה מציעה לקיים את ההבדל בין השין השמאלית לבין הסמך [...]

כנגד זה ראתה הוועדה את עצמה בת חורין בהצעת האקוויוולנטים הלטיניים לתנועות העבריות. היא הסתפקה בקביעת שישה סמלים לתנועות העבריות, ומהן הציעה אחד כרשות – כוונתי לסימן המבחין בין הסגול לצירי [...]

הדרך שהוועדה נקטה – להבדיל בין מערכת העיצורים ובין מערכת התנועות – נובעת מעצם הכתיבה העברית, שהתנועות אינן באות בה על ביטויין כרגיל, שהרי הכתיב הרגיל שלנו הוא לא-מנוקד, וכן נובעת היא מן העובדה שהשינויים בניקוד אינם גוררים שינויים מכריעים במובן המילה העברית.

בהצעה יש חריגה נוספת מן העיקרון של אות כנגד אות – ההחלטה לתעתק באותיות שונות את ההגיים השונים המיוצגים באותיות **ב** [b], **ו** [v], **ר** [r], **פ** [f]. אם כן אפשר לסכם את ההצעה :

טרנסליטרציה : אות כנגד אות. אבל : אין סימון לאמות קריאה (הן שייכות לתחום התנועות?). אין סימון ל־ש שמאלית. יש שני סימנים שונים לאות אחת (ב, ו).	העיצורים (האותיות)
טרנסקריפציה הסיבות: התנועות אינן מסומנות בכתיבה העברית הרגילה. כותבי העברית אינם שולטים בסימני הניקוד. לתנועות משקל מופחת בקביעת משמעות המילה.	התנועות (סימני הניקוד)

השיטה שלפיה אין נותנים לתנועות מעמד "קשיח" בתעתיק משקפת את דרכו של הכתב העברי: כפי שבכתב העברי הניקוד נספח לאותיות ואינו רווח וכללי ידועים אך למתי מעט, כך גם בתעתיק – לא נדרוש מן המתעתק להבחין בין פתח לקמץ, בין צירי לסגול וכדומה, וגם לא בין תנועות מלאות לתנועות חסרות, וכמובן לא ניתן ביטוי לאמות קריאה, שהרי השימוש בהן שונה מאוד בשני הכתיבים הנוהגים – הכתיב המנוקד והכתיב חסר הניקוד.

הגישה של אות כנגד אות בעיצורים לעומת תעתיק פונטי של התנועות הייתה התשתית לכללי התעתיק מעברית לכתב לטיני שפרסמה האקדמיה בשנת תשי"ז, אך בין ההצעה המקורית לכללים שנקבעו בסופו של דבר חל כרסום בעיקרון של אות כנגד אות, כפי שיפורט להלן.

8. השלמת סימנים: דו־אות או סימני הבחן?

כבר הוזכרה לעיל בעיית חוסר ההתאמה בין מערכת הכתב של שפת המקור לזו של שפת היעד בנוגע למצאי האותיות. נסקור עתה את הדרכים לפתרון הבעיה.

אחת הדרכים היא לנצל אותיות יתרות בכתב של שפת היעד להשלמת הסימנים החסרים. למשל בתעתיק מעברית לכתב הלטיני האות q נקבעה לציון q להבדילה מן ¹³ וכן הוצע לנצל את האות x לציון $\dot{x}$ ואת האות c לציון $\dot{c}$.¹⁴ אלא שהשימושים הללו אינם מוכרים כל צורכם. ואפילו q, שערכה הפונטי מוכר, עוררה ביקורת וזעם.

דרך אחרת להשלמת החסר היא הדו־אות (דיגרף), כגון sh ל־ש. לדרך זו כמה חסרונות, ומקצתם כבר הוזכרו. העיקרי שבהם הוא הוויכוח על עקרון אות (אחת) כנגד אות (אחת). נוסף על כך אין ודאות שקהל היעד ידע לפענח את צירוף האותיות כהלכה (למשל kh לציון $\dot{x}$ אינו מוכר דיו). כאשר צריך להכפיל את האות – לציון דגש חזק – נאלצים לכתוב ארבע אותיות או לחלופין לוותר על ייצוג הדגש. שתי אותיות המייצגות הגה אחד גורמות לעיוות מבנה המילה (אותיות השורש למשל). ועוד: לעתים קשה לדעת אם האות מייצגת עיצור לעצמו או היא חלק מדו־אות, ויש שאות אחת יכולה להתפרש כשייכת לשתי דו־אותיות (דוגמת yitshar – yits-har [יִצְהָר] או yit-shar [יִתְשָׁר]). והחיסרון האחרון, שאינו מבוטל כלל: השימוש בדו־אות מאריך את השם ומעורר קשיים בתחום השילוט.

הדרך השלישית היא הוספת סימני הבחן, סימנים דיאקריטיים, לאותיות קיימות, כגון גרש, נקודה מעל האות או מתחתיה, קו מתחת לאות או מעליה. סימנים כאלה שהפכו לחלק בלתי נפרד מן הכתיבה העברית בת ימינו אותיות ג', ז', צ' – שבחן הגרש הוא סימן ההבחן. לרוב האות המסומנת בסימן הבחן מייצגת בקירוב את ההגה הדרוש, ויש בסימון הזה יתרון: הקורא מבין שמדובר בהגה שונה, ועם זאת הוא יכול לקרוא את השם בקירוב להגייה הנדרשת. חסרונם

13. על בעיית q ראו עוד לחלק עמ' 63–64. בכללי התעתיק הפשוט החדש בוטלה החלטה זו.

14. עוד הצעות – מרחיקות לכת אף יותר – העלה ע' אורנן, "תעתיק עברי במקלדת המחשב", לשוננו לעם נא–נב (תשי"ס–תשס"א), עמ' 86–90: ט – @, ש – \$, ע – &.

העיקרי של סימני ההבחן הוא בהיבט המעשי – לעתים קרובות אין הם ניתנים להפקה במעבדי התמלילים, וחלים שיבושים בהעברתם (למשל ממחשב למחשב); ובמה שנוגע לשילוט – בגלל בעיית הקריאות, בעיית המקום בשלט ובעיית הנראות המשלטים נוטים להשמיטם.

נסכם את היתרונות ואת החסרונות של שתי הדרכים – דו־אות וסימן הבחן – להרחבת מאגר האותיות לצורך התעתיק:

חשיטה	החסרונות	חיתרונות
דו־אות	עשויה להיות לא מוכרת (kh). עשויה להיות רב־משמעית. מקשה על סימון ההכפלה (דגש חזק). מאריכה את המילה. מעוותת את מבנה המילה.	מוכרת (sh). משקפת את החגייה (ts).
סימן הבחן	הביצוע הפונטי אינו נהיר; דורש מקרא ופיענוח. עשוי להישמט מן הכתב או לא להיקלט בקריאה. בעיה מעשית בהפקה.	אפשר להתעלם ממנו ולקרוא כאילו הסימן איננו. מבנה המילה נשמר. העיקרון של אות כנגד אות נשמר.

9. שיטות התעתיק מעברית לאותיות לטיניות במבחן המציאות

אפשר להצביע על שבע שיטות של תעתיק מעברית לאותיות לטיניות. השיטה הראשונה עולה מהצעת הוועדה לתעתיק בראשותו של זאב בן־חיים כפי שהוגשה למליאת האקדמיה סמוך לאחר כינונה. שתי שיטות נוספות נתונות בכללי התעתיק שהתפרסמו בשנת תשי"ז – המפוצלים ל"תעתיק פשוט" (ש"יש בו ויתור על כמה דיוקי הבחנה בין אותיות ומשמשים בו צירופי אותיות מסוימים להבעת אות עברית אחת) ול"תעתיק מדויק" ("מביע כל אות עברית באות לועזית אחת ומיוחדת לה בלבד, וכן הוא קובע סימנים מיוחדים לשווא הנע ולחטפים").¹⁵ כללים אלו היו תקפים עד שנת תשס"ז (2007).

15. "כללי התעתיק מכתב עברי לכתב לאטיני", ילקוט הפרסומים 519, כ"א בשבט תשי"ז, 23 בינואר 1957, עמ' 493–497 (=זיכרונות האקדמיה ללשון העברית ג–ד, ירושלים תשי"ט, עמ' 5–8).

השיטה הרביעית היא הצעת עוזי אורנן ל"תעתיק פונמי" – בפועל טרנסליטרציה עקיבה.¹⁶

השיטה החמישית היא כללי התעתיק השימושי של האקדמיה שהתפרסמו באתר האקדמיה בתשס"ז וברשומות בתשס"ח. כאמור, כללים אלו באים במקום התעתיק הפשוט משנת תשי"ז.

השיטה השישית היא הכללים לתעתיק המדויק שנקבעו בשנת תשע"א על בסיס כללי התעתיק המדויק משנת תשי"ז.

השיטה השביעית והשיטה השמינית לקוחות מתחום המדע: לוח הכתב של יפ"א = IPA (The International Phonetic Alphabet), שנועד לספק סימן לכל ביצוע פונטי ללא תלות בשפה מסוימת, והתעתיק המדע-השמי, המספק סימנים להגיים המיוחדים ללשונות השמיות, והוא מקובל בקרב פילולוגים ובלשנים החוקרים לשונות אלו.

נעיין אפוא בעזרת טבלה משווה בתעתיקים שהשיטות הללו מציעות לעיצורים הבעייתיים והשנויים במחלוקת, ואחר כך נראה כמה דוגמאות לתעתיקי שמות יישובים בארץ לפי מקצת השיטות.

16. אורנן עצמו אינו מסכים לחגדרה זו של שיטתו. לדבריו, "שיטה זו [...] לחלוטין איננה תעתיק אותיות [...] תעתיק הפונמי נותן סימן אחד ויחיד לכל פונמה יחא מקומה או הגייתה אשר יחיה" (כך כתב לי בתגובה על טיוטת המאמר). עקרונותיה של השיטה פורסמו במאמרו הנזכר בהערה 14. אורנן פרסם את עמדותיו בעניין התעתיק בבמות נוספות: "התעתיק לאותיות לטיניות בחוראת עברית", ספר בן-ציון פישלר: מחקרים בלשון העברית ובחוראתה, בעריכת א' (רודריג) שורצולד וראו ניר, אבן יהודה 2001, עמ' 23–36; "מבנה המילה והשתקפותו בניקוד ובתעתיק", לשוננו סט (תשס"ז), עמ' 139–160; ואף במרשתת, למשל "בגידתה החולכת ונמשכת של האקדמיה ללשון" באתר "חאייל חקורא", 8 ביולי 2006.

תעתיקי עיצורים – טבלה משווה

8	7	6	5	4	3	2	1	
יפ"א ¹⁷	התעתיק המדעי- השמי	התעתיק המדויק, תשע"א	התעתיק השימושי, תשס"ח	התעתיק הפונמי (אורנ)	התעתיק המדויק, תשי"ז	התעתיק הפשוט, תשי"ז	החצעה תראשונה (בן-חיים)	אותיות החגיים (עיצורים) תבעייתיים
ʔ	ʔ	ʔ	ʔ	ʔ	ʔ	ʔ	ʔ	א
ʕ	ʕ	ʕ	ʕ	ʕ	ʕ	ʕ	ʕ / ʕ	ע
v	b w	v w	v	b w	v w	v w	v w	ב ו
x	k	k	kh	k	k	kh	k̂/x	כ
h	ħ/h	ħ	ħ	ħ	ħ	ħ	ħ̂/ĥ	ח
t	ṭ	ṭ	t	ṭ	ṭ	t	ṭ̂/ṭ̂	ט
k	k k̂ / q	k q	k	k q	k q	k q	k q	ק ק
ts	ṣ	ṣ	ts	ṣ	z	z	ṣ / c	צ
ʃ	š	š	sh	š	š	sh	š̂/š̂	ש
s	ś	ś	s	ś	ś	s	s	ש

17. תעתיק יפ"א משמש לתעתיק חגיים, ללא כל קשר לאותיות, וחוא מובא כאן רק לשם השוואת הסימנים.

דוגמאות לתעתיקי שמות לפי מקצת השיטות

השם	התעתיק הפשוט, תשי"ז	התעתיק הפונמי (אורנ)	התעתיק השימושי, תשס"ח	התעתיק המדויק, תשע"א	התעתיק המסורתי (לשם השוואה)
שבי ציון	Shave Ziyyon	Šabei Çiyyon	Shave Tsiyyon	Šave Šiyyon	Zion
שדרות	Sederot	Šderot	Sderot	Šederot	
זיכרון יעקב*	Zikhron Yaaqov	Zikron Ya'qob	Zikhron Ya'akov	Zikron Ya'aqov	Jacob
פתח תקווה	Petaḥ Tiqwa	Petḥ Tiqwa	Petaḥ Tikva	Petaḥ Tiqwa	
בית וגן	Bayit Wagan	Bayt wa-Gann	Bayit VaGan	Bayit Wagan	
נווה צוף	Newe Zuf	Nwe Çup	Neve Tsuf	Newe Şuf	
כפר מנחם	Kefar Menaḥem	Kpar Mnaḥḥem	Kfar Menaḥem	Kefar Menaḥem	
בני ברק	Bene Beraq	Bnei Braq	Bne Brak	Bene Beraq	
חבצלת השרון	Ḥavazzelet Ha-Sharon	Ḥbaççelt ha-Šaron	Ḥavatselet HaSharon	Ḥavaşşelet Haşšaron	
טבעון*	Tiv'on	Ṭib'on	Tiv'on	Ṭiv'on	
יצחק	Yizḥaq	Yiçḥaq	Yitshak	Yişḥaq	Isaac
אילת	Elat	Eilat	Elat	‘Elat	

* מסיבות טכניות לא הודפס כאן הסימן ץ בתעתיק הפונמי (אורנ).

את הבעיות בתעתיק העיצורים מעברית לאותיות לטיניות המשתקפות מן הטבלאות לעיל אפשר לחלק לארבע קבוצות:

1. עיצורים שאינם קיימים בלשונות המשתמשות בכתב הלטיני: העיצורים א, ע, ח. את ה־ח מסמנים כל התעתיקים המובאים לעיל ב־h בתוספת סימן הבחן. הסימן הרווח ch, שאינו מיוצג בתעתיקים אלו – הן בשל היותו דראות הן בשל עמימותו הפונטית – מעביר את האות ח לקבוצה 2 (ראו להלן §). אשר ל־א ול־ע הבעיה מסובכת יותר, שכן הביצוע הצפוי של עיצורים אלו הוא אפס. הדבר בא לידי ביטוי בסימון א ר־ע בגרש (או בקוון שלו), בין שכיוונו של הגרש יוצר הבחנה בין שני העיצורים ובין שהבחנה ביניהם מבוטלת (בתעתיק הפשוט). יתרה מזאת, בכללי התעתיק יש הנחיות מתי אין לסמן אותיות אלו כלל (כגון בראש מילה).

2. עיצורים שאין כנגדם אות אחת מובהקת בכתב הלטיני: העיצורים §, צ, ש. בקבוצה זו, בדומה לקבוצה 1, יש עיצורים שאין להם מקבילה במקצת הלשונות המשתמשות בכתב הלטיני, ובלשונות שיש בהן העיצורים הללו הם מסומנים בדרכים שונות. בתעתיק השימושי נקבע בשלוש האותיות האלה שימוש בדראות: sh, ts, kh. בשיטות אחרות מוצעת בדרך כלל אות המייצגת הגה קרוב בתוספת סימן הבחן. לאות צ הציעו ועדת ב־חיים ומאוחר יותר גם אורנן את האות c – אות לא מנוצלת בתעתיק – על סמך ביצועה כ־צ בשמות ממוצא לטיני בחלק מלשונות אירופה, כגון כמה מגלגוליה של caesar ('קיסר').

3. הגיים שהזדהו בהגייה ומיוצגים באותיות שונות: הזוגות ו־u, ת־t, פ־p, ס־s. כאן יש שלושה פתרונות: (א) ויתור על ההבחנה, והדבר בולט בתעתיק השימושי: לכל זוג נקבע בתעתיק זה רק סימן אחד; (ב) הוספת סימן הבחן, למשל בתעתיק המדויק ל־ש ול־ט; (ג) שימוש באות מיותרת וזמינה, כגון q ל־ק או w ל־ו (ויש לזכור שבלשונות שונות, כגון גרמנית, w נהגית בדיוק כפי ש־ו נהגית בפינו).

4. אותיות המייצגות שני הגיים שונים: האותיות §, כ, §. בדרך כלל התעתיקים הולכים אחר הצד הפונטי, כלומר ההגייה בפועל, ומתעלמים מן הפונולוגיה, כלומר תפקודם של ההגיים בשפה. שני חריגים לגישה זו: התעתיק הפונמי של אורנן והתעתיק המדע־השמיי, המציעים שימוש באותה האות בתוספת סימן הבחן לפי הצורך.

הערות על שיטות התעתיק ועל היחסים ביניהן

א. אפשר להיווכח שיש קרבה גדולה בסימון העיצורים בין התעתיק המדויק (תשע"א) ובין התעתיק הפונמי של אורנן. ההבדלים הם בתעתיק §, §, § ובתעתיק צ. יש הבדלים ניכרים בסימון התנועות, אך לא נתעמק בהם כאן. שני התעתיקים הללו עתירים בסימני הבחן, העורמים קשיים טכניים ותקשורתיים, כאמור לעיל.

ב. התעתיק הפשוט (תשי"ז) מוותר על העיקרון של אות כנגד אות (טרנסליטרציה בעיצורים) בשני מקרים: kh רש sh). רוב ההבדלים בין תעתיק זה לאחיו המדויק נבעו מן ההנחה שיש קשיים טכניים בהדפסת סימני ההבחן כפי שנדרש בתעתיק המדויק.

ג. התעתיק השימושי (תשס"ח) מרחיק לכת בויתור על עקרון הטרנסליטרציה: אין הבחנה בין h ל־ h , בין p ל־ p ובין t ל־ t , ובוודאי אין הקפדה על עקרון אות (אחת) כנגד אות (אחת), והשימוש בדראות מורחב גם ל־ ts . למעשה אין שימוש בסימני הבחן להוציא את הקו התחתני בתעתיק ח.

ד. א רע – השאלה שעלתה וחזרה ועלתה היא אם יש טעם לסמן הגיים שביצועם בשפת היעד הוא אפס, ובעיקר במקום שההגה אמור להתבצע בשווא נח. מכיוון שהסימנים שנבחרו לשני אלו הם סוגים של גרש ומכיוון שסימן הגרש על סוגי כמעט שאינו נראה, ובוודאי רק מעטים יוכלו להבחין בין הסוגים, הוסכם כבר בתעתיק הפשוט משנת תשי"ז על סימן אחד משותף ל־א ול־ע, וכן הוחלט לוותר בכלל על סימונם בראש מילה ובסופה (א בסוף מילה ממילא אינו נהגה, ולפיכך אין צורך לתעתקו).

ה. סימון הדגש החזק – בשאלה זו התחבטה ועדת הדקדוק של האקדמיה עד הרגע האחרון: האם הדגש שייך לתחום הניקוד או לתחום תעתיק העיצורים? אמנם בכתבי העברי הרגיל (חסר הניקוד) הדגש אינו מסומן, ובביצוע בפועל של העברית אך מתי מספר הוגים עיצור כפול במקום שיש דגש חזק. ואולם תפקידו של הדגש החזק בהבנת מבנה המילה – סבורים המדקדים – מכריע. בלב כבד החליטה ועדת הדקדוק לוותר על סימון הדגש מתוך מגמת הפישוט וההקלה. אלא שאז באה התמיכה בהכפלה ממקום לא צפוי: הכפלת האות, כך נטען, שומרת על התנועה שלפניה גם בפי דוברי האנגלית, דוגמת Gannot (גַּנוֹת, לעומת Ganot), ולעתים גם על ענייני הגייה אחרים כבמילה Knesset (קִנְסֶת, בלי דגש כמובן). שבו חברי הוועדה ונמנו וגמרו שהדגש יסומן בהכפלת האות, כגון אֵילֹן – Ayyalon. ועוד החליטה הוועדה שלא להבדיל בין דגש לדגש, ולפיכך הדגש ביו"ד בשמות כמו צִיֹן או נִהְרֵיה – המציין את כפל היו"ד – היו"ד שהיא אם הקריאה והיו"ד העיצורית – יסומן בהכפלת y: Tsyyon, Nahariyya. ובכל זאת לא תהיה הכפלה במקרה של דראות. (אבל ראו עתה את ההערה בשולי עמ' 16).

ו. הצירי המלא – רבים שואלים למה אין בתעתיק הרשמי סימון של הצירי המלא. למשל לפי הכללים בְּנֵי בְּרַק – Bne Brak ולא Bney או Bnei, עֵין גְּדִי – En Gedi ולא Eyn או Ein, אֵילַת – Elat ולא Eilat. ואפשר להרחיק לכת ולשאול למה אין סימון שונה לצירי ולסגול, שהרי יש מי שמבחין ביניהם בהגייה.¹⁸

18. למשל במסורת החגיגה האשכנזית צירי מלא או חסר נחגה ey ואילו סגול נחגה e.

והתשובה: בתעתיק התנועות ננקטה, כאמור, שיטת הטרנסקריפציה ולא שיטת הטרנסליטרציה, ומכאן שאם נותנים ביטוי לצירי המלא – לא בשל היו"ד הנכתבת יש לתת לו ביטוי אלא בשל ההגייה. ומה ההגייה? אמנם יש מעטים החוגים דרך שיטה צירי מלא כד־תנועה [ey] (וחלקם חוגים כך כל צירי), אך מרביתם חוגים כך רק בצורות מסוימות, כמו צורות הנסמך (פְּנִי, יִלְדִי), ובמילים מסוימות, כמו זִיתִים, פִּיצָה, אֵיתָן, אבל לא בצורות ובמילים אחרות, כמו נְהַנִּיתִי, אֵין, רִיק. אחרים, בעיקר בני עדות המזרח, אינם מבצעים [ey] כלל. ומה ההגייה המופתית? מוצאו של הצירי המלא הוא כיווץ של ד־תנועה (e < ay), והיו"ד היא זכר למצב שקדם לכיווץ; מן הסתם לא הוחלפה ד־תנועה אחת – [ay] – בד־תנועה אחרת – [ey]. ומכל מקום הביצוע [ey] אינו יכול להיחשב ביצוע מופתי. זו הסיבה שהוחלט שלא לסמן בסימון מיוחד את הצירי המלא.

עוד שאלות – כלליות ופורטניות – עולות מכללי התעתיק: למשל מה דין ההגיים הלועזיים שנקלטו בעברית המסומנים ג', ז', צ' – האם גם להם אפשר לקבוע בתעתיק אות אחת? או מה דינם של שמות שמקורם לועזי (כמו שמות משפחה שהיו לשמות רחובות: הרצל, גוטמן וכיו"ב) – האם לתעתקם על פי כללי התעתיק או להביאם בכתבם המקורי באותיות לטיניות, ואם כן על פי איזה כתיב? למשל לשם המשפחה גוטמן נפוצים כמה כתיבים באותיות לטיניות: Guttman, Gootman, Gutmann – שלושתם אינם לפי כללי התעתיק. האם כתיבם של השמות ורבורג וגולדשמיט יהיה על פי הגרמנית: Warburg, Goldschmidt (לעומת Goldshmit ו־Varburg לפי כללי התעתיק)? ואם אדם מסוים נהג לכתוב את שמו בלועזית שלא על פי הכללים (יִצְחָק – Izhak או Yitzhak למשל), ועתה קראו על שמו רחוב – האם להחיל על שמו את כללי התעתיק או לאמץ את נוהג הכתיב שלו? ואם יוחלט לאמץ את נוהג הכתיב – מי ידע מה היה? עוד שאלה נוגעת לתחולת התעתיק – כלומר מה מתעתקים ומה מתרגמים: רְחוֹב – Rehov או St. הַר הַצֹּפִים – Har HaTsofim או HaTsofim Mountain או Mount Scopus? ומה דרך הכתיבה של מילות היחס והקישור: בֵּית נֶגֶן – Bayit Vagan או Bayit Va-Gan? על מקצת השאלות הללו ימצא המעיין תשובות בכללים, ובעיקר בהערות הנספחות להם. כללו של דבר: התעתיקים לסוגיהם ולכיוניהם תורה הם ולימוד הם צריכים.

דיונים ומאמרים בענייני התעתיק – לקט קטעים

שאלת התעתיק לכיוונו השונים (מעברית לכתב לטיני, מלועזית לעברית, מערבית לעברית ועוד) החלה להעסיק את אנשי הלשון בכלל ואת הפעילים בוועד הלשון עוד לפני קום המדינה, וביתר שאת העסיקה את האקדמיה ללשון העברית מיד עם ייסודה, ושוב ושוב לאורך השנים. במהלך שני העשורים האחרונים עלה הנושא כמה פעמים, ואף הגיע לדפי העיתונות עם קביעת הכללים החדשים. אנו מביאים פה לקט מובאות מן הדיונים בכללים שהתקיימו במליאת האקדמיה ללשון העברית וממקורות נוספים. המובאות ערוכות לפי סוגי התעתיק, ובכל סוג – בסדר כרונולוגי. הן ניתנות בצורתן המקורית בשינויים קלים בלבד. בסוף הלקט הובאו דוגמאות לשיטות תעתיק מעברית לכתב לטיני.

על התעתיק מעברית לכתב לטיני

[1] הסימנים המיוחדים הנוספים רק מקלקלים, כי הגויים לא יֵשבו על מדוכת לימוד אותיות מיוחדות בשביל ביטוי נכון של העברית ואינם זקוקים לה. באמת אין כללים קבועים בהעתקת הברות מעברית, ואפילו תרגום השבעים מעתיק אותם השמות פעם כך ופעם בצורה אחרת. ביחס ללשונות החיות אין תועלת לקבוע נוסח כולל לתעתיק, מפני שכל לשון חיה יש לה מבטא מיוחד לכל אות והברה, ואין הצרפתי מבטא אפילו את האותיות הלאטיניות באותה הצורה הפוניטית שמבטא אותן האיטלקי, האנגלי וכו' [...] האות x שגם בלשונות החיות יש לה הוראות שונות אינה מועילה אלא מקלקלת את הצורה ואת ברירות המבטא גם יחד.

נחום סלושץ, ישיבת המליאה י, אייר תשט"ו, אפריל 1955,
זיכרונות האקדמיה ללשון העברית [=זח"א] א-ב, ירושלים תשט"ז, עמ' 76

[2] יש לשבח את הוועדה, שהביאה הצעה של שני תעתיקים – אחד מדויק ואחד פשוט. על מס זה למציאות חיינו יברכה רבים. אך אם שני תעתיקים, הרי שהפשוט צריך למלא תעודתו בשלמות – להיות עממי וקל. הגישה צריכה להיות מעשית בלבד, מתוך מגמה למעט ככל האפשר בשינויים מן המקובל והמצוי ושלא ליצור אותיות וסימנים, אלא במקום שצורך ההבחנה בין עיצורים עבריים מחייב זאת. זוגי אותיות מקובלים טובים מאותיות חדשות, ובבחירת הזוג המתאים יש ללכת אחר רובו של העם בארץ ובתפוצות, והוא כיום קהל קוראי אנגלית. אין כל טעם להתיר kh ולאסור על sh או th וכיו"ב.

מאיר שלי, ישיבת המליאה יב, מרחשוון תשט"ז, נובמבר 1955,
זח"א ג-ד, ירושלים תשי"ט, עמ' 31

[3] אין לשמור על מה שמת בלשון למעשה, אלא על המבטא הקיים. אין איש אומר Kefar, Shomeron, Tsarefat. המבטא הקיים מבדיל בפירוש בין Kfar, קְפַר-סבא, כפר – במשמעות מושבה, ובין "קְפַר בן בקר" – כמו פר בן בקר, שמבטאים kefar. וכן בין בְרוֹשׁ (brosh), שם אילן, ובין "אני יושב בְרוֹשׁ" (berosh) השולחן". זה הכלל: אות שימוש שבראש המלה, כשהיא באה בשווא – תסומן e או אפוסטרופ. גם שווא נע שלפני אל"ף או עי"ן, כגון שְׁאָר, שְׁעָרִים – יסומן בתעתיק. וכן יסומן השווא באותיות למני"ר ויו"ד.

יעקב כחן, ישיבת המליאה יג, טבת תשט"ז, דצמבר 1955, שם, עמ' 76

[4] יש אנשים שמסכימים לגור במקומות מוזרים. די בתעתיק הלטיני של שם-המקום כדי להבריש משם כל גר ותושב. פשוט אי אפשר לפתח חברויות עם אנשים מהעולם הגדול.

מקום כמו Yaquum או Bene Beraq. הכתיב הדפוק הזה לא רק מכוער, ולא רק עושה שימוש באות אנגלית מעצבנת ודלת שימוש Q במקום האות הנחמדה והפופולארית K; ולא רק, שכאנגלופונים אנחנו מורגלים ב-Q כתאומי סיאם, שאחריהן תבוא תמיד איזו vowel; ושב-Q יש מין פתיחת פה ולזות שפתיים מיוחדת, המזכירה את ה-W, שבכלל לא קיימת בעברית הטבעית. איני מבינה, למה לעשות שימוש באות לטינית נדירה, מעצבנת, זרה לעברית, שגם גוררת בעיות הגייה.

או. קיי. (O.K. - הודות לאותו קורפורל אנאלפבית, שטעה בכתיב All Correct), כחובבי סדר וחוק, מקפידים באקדמיה על כללי תעתיק אחידים. יפה. אך מי בעצם צורך את התעתיק הלטיני? לא העברי ולא הערבי, אלא התייר הקורא משמאל לימין. עם מסירת הדרך לא חויב האורח לשינון כללי התעתיק. לא הרביצו בו את ההבדלים בין קו"ף לבין כ"ף דגושה, המעניינים אותו כבוד באספמיה. כל שהוא מבקש לידע הרי זה "אי הדרך לבני-ברק". אז כדי שיבינו אותו ויבין הוא אותנו, למה לא להיעזר בכתיב פונטי כדרך הספרדית, למשל. תחת לשחרר אותנו, עבדי השפה העברית ושפחותיה, מאותן מחלות ילדות כרוניות, שאנו סוחבים בגין עתיקותה, שורשיה ושובליה; תחת לפשט את היוצא-מך-הכלל, עוד מכבידים במה שאין כורח. למה לא Yakum ו-Bney-Brak?

יחודית אוריין, "לבטל את ה-Q", ידיעות אחרונות, לי באדר א' תשמ"ט, 15 בפברואר 1989 (=לשונו לעם מג [תשנ"ב], עמ' 113)

[5] מאז ומעולם תמהתי מפני מה תעתקו המצרים את שם בירתם ב-Q "נדירה ומעצבנת", ולא ב-C נחמדה ופופולרית כדרך שנוהגים כל בני התרבות בעולם הרחב. באה הגבי אוריין והתירה את ספקותיי. ממחקרה עולה ש"די בתעתיק הלטיני של שם-המקום כדי להבריש משם כל גר ותושב". וכיצד? בעזרת "שימוש באות אנגלית (i) מעצבנת ודלת שימוש Q" שאין אחריה u בתוספת "איזו vowel" (בעברית: תנועה). ובכן נתברר שהכתיב al-Qāhira לא נועד אלא לפתור את בעיית התפוצצות האוכלוסין של בירת מצרים.

רגישותה של הגבי אוריין ליפי הכתיב עולה אפילו על רגישותם של הצרפתים (coq - יתרנגול, cinq - 'חמשי'). נקווה שאחרי שתצליח לפקוח את עיניהם של אנשי האקדמיה לשון העברית ולסלק את ה-Q, תפנה לאקדמיות הערביות והאירניות ולאקדמיה הסינית (כולן משתמשות ב-Q עירומה בתעתיקהן), ואולי

גם אל האלבאנים, המאלטים והגרנלאנדים המשתמשים באותו "כתיב דפוק" באורתוגרפיה הרשמית שלהם, וגם זולו טובה.

אמנון שפירא (בתשובה למאמרה של יהודית אוריין, לעיל קטע 4),
לשונונו לעם מג (תשנ"ב), עמ' 114–115

[6] ברצוני להביע בפניך את הסתייגותי מהכיתוב הלטיני, כפי שהוא מופיע בשלטי הדרכים.

ידוע לי כי תלונות על-כך נשמעות גם במשרדי התיירות והשיכון. יש בכיתוב הזה כדי להטעות את התייר. במדינות המערב נהוג שהכיתוב הזה יהיה על-פי תעתיק אנגלי ולא תערוכת משונה של תעתיק גרמני ופולני.

לפיכך, אבקש לקיים דיון נוסף בעניין זה, ולבחון את האפשרות המוצעת כאן, לפיה הכיתוב יעשה על-פי הכללים של התעתיק לאנגלית – השפה הזרה המדוברת ביותר גם על תיירים, גם על ישראלים.

במיוחד בולט הדבר לגבי האות ו' שמקבילתה, לפי ההוראות הקיימות, היא באות w (כצלילה הגרמני והפולני). התוצאה היא שהמילה "נווה" מופיעה כ-"Newe", והתיירים אינם מסוגלים לה בין כי במקרה זה אין מדובר במילה עברית "נווי".

מכתבו של שר החינוך חתרבות והספורט פרופ' אמנון רובינשטיין לנשיא האקדמיה, ל' באייר תשנ"ה, 30 במאי 1995

[7] במחקר שנערך לצורך בדיקת התאמתם של כללי התעתיק הרשמיים לצורכי מיפוי ושילוט ולקראת שיפורים אפשריים בהם, נבדקה דרך ההגייה בפי 220 תיירים נכנסים לישראל בעזרת הקלטה ברשמקול. כל מרואיין נתבקש לקרוא בקול 25 שמות. מדגם המרואיינים חולק לפי שפות דיבורם, בהתאם לשיעורם היחסי בכלל התיירים הנכנסים לישראל. [מבחר דוגמאות של הגיית ח ו־כ (רפה):]

דוברים שם התעתיק	ההגייה	אנגלית	גרמנית	צרפתית	סלביות	רומניות	סקנדינביות
Homesh	ח	0	7	1	6	6	1
	ה	45	21	12	3	1	6
Makhtesh	כ	2	2	2	2	2	2
	פ	43	27	11	7	5	5
Shechanya	כ	33	25	2	1	1	2
	פ	6	–	–	–	1	3
	צ׳	3	1	5	3	4	–
	ש	3	1	6	2	4	2

הערות:

- הרוב הגדול מבטא h כמו ח. מומלץ להשאיר את הקו התחתון על מנת להבדיל בין ח ו־ה. אין אסון בהשמטת הקו, כיוון שאין כמעט דוברי אנגלית או צרפתית המבטאים ח, לא חֶפית ובוודאי לא גרונית. בסוף מילה היא נשארת אילמת בפי הרוב הגדול (Petah Tikva).
- כ = kh מבטא כמעט בכל המקרים כ־k.
- ch מבטא במרבית המקרים כ־כ רפה. יתרונו בכך שכתעתיק ל־כ אין דרתו זה יכול לבוא בראש מילה ולהיקרא צ׳ (בעיקר על ידי דוברי אנגלית).

על פי נפתלי קדמון, מחקר פנימי, מארס 1998

[8] המזכירות המדעית דאז ניסחה את כללי התעתיק כשני תעתיקים: פשוט ומדויק, ולא הייתה צריכה לעשות כן. היה עליה לכתוב את ההקלות בהערות. ההצעה החדשה של ועדת הדקדוק, העוסקת לכאורה רק בתעתיק הפשוט, פוגעת גם בתעתיק המדויק, שכן בכללים הקיימים אין הבדל למעשה בין התעתיק הפשוט למדויק אלא בכמה אותיות [...] איזו ועדה של בלשנים תציע שני כתיבים? בכל זאת נאמר במבוא לכללים לאיזה צורך ישמש כל תעתיק: התעתיק הפשוט "מיועד לשימוש עממי, כגון במודעות, בשלטים, במפות שימושיות וכו'", ואילו התעתיק המדויק משמש למשל בקטלוגים, בשערי ספרים, במפות מדויקות וכו'. הוזמן אז לוועדה מומחה לטיפוגרפיה. הוא אמר שהכול אפשרי אך הוסיף שהקו קצו קרב. אם כך, האם בסוף המאה הזאת אפשר לומר שאין סימנים, כשלכל אחד יש מחשב? היה צריך להכריז שהתעתיק הפשוט מת, אך אין מוציאין תעודת פטירה למי שמת לפני 50 שנה [...]

כשקמה המדינה, פנו אל האקדמיה בעניין התעתיק, ואנחנו הגבנו מהר והכנו את כללי התעתיק. הבעיה שעמדה לפנינו הייתה למצוא סימנים לכל ההגיים שאין להם סימנים בלטינית. מה עשו היוונים כשקיבלו את האל"ף-בי"ת – מצאו אותיות שאינן נחוצות, כגון ע', ועשו מהן למשל אותיות תנועה. ההחלטות התקבלו בוועדה בדרך של פשרה, אבל לחברי הוועדה שפעלה בשנות ה-50 הייתה תאוריה דקדוקית. היום אנחנו מתרחקים מזה. אומרים ש-z גרמנית. זה אינו נכון. עליכם לדעת שכבר במאה ה-16 יש שימוש באנגלית ב-z לתעתיק צ', מפני שהגיית ה-z הייתה כזו באנגלית של אותם הימים. היום אנחנו מוכנים לוותר על ההבדל בין א' לעי' [...]

השאלה היא שאלה קשה: איך מתאימים בין שתי שיטות כתיבה. אבל זאת לדעת: העיצורים העבריים נכתבים 3000 שנה. אמנם יש מבטאים שונים לאורך הדורות ובעדות, אבל איש לא העלה על דעתו "להעלים" עיצורים. זה לא עלה על דעתם של אלה שכתבו לטינית, כי הם היו חוקרים. הם רצו לבטא את כל העיצורים. וכך עד היום יוצאות מפות בכתיבה המדויקת הזאת, וכך יצאו גם בעתיד. ופתאום באה ועדה העוסקת בדקדוק ורוצה לוותר על עיצורים, ובעיקר על העיצורים השמיים... ובכך אף לוותר על הצד המשותף של האזור.

זאב בן-חיים, ישיבת ועדת הדקדוק, תשרי תש"ס, ספטמבר 1999

[9] על התעתיק שלנו

התעתיק האלגנטי והיעיל ישתמש באלף-בית הלאטיני המורחב (כבאנגלית), אות לכל פֶּוֹנֶמָה. בעברית המופתית ("פרקי היום בתנ"ך") יש 27 פֶּוֹנֶמוֹת (ובכללן [ʔ] ו-[ts]). בכתב ה"לאטיני" יש 26 אותיות ועליהן אפשר להוסיף את הגרש. לאחר שמוזגים בין ההגאים לאותיות המציינות אותם באלף-בית של API¹ (ובכלל זה [x] = [x], j = [j], שערך באנגלית, בצרפתית ובספרדית שונה מ-API) ייוותרו חמש אותיות שיוזגו לפֶּוֹנֶמוֹת באופן הפחות שרירותי האפשרי.

למשל א [ʔ] = [ʔ], ח [h] = [h], ע [ʕ] = [ʕ], צ [ts] = [ts], ש [ʃ] = [ʃ] w = [w]

על אף האלגנטיות ונוחות ההדפסה בדרך זו, השיטה דורשת לימוד רב. לו היה מדובר באורתוגרפיה לאומית אפשר שהייתה הצדקה ללמד את הקורא לקרוא (חושך, עץ) – [ʕetʃ yec, [hofex] qowex-].*

[...] סרבולו של השימוש בצירופי אותיות לציון הגה אחד ניכר במיוחד בהכפלת רצף האותיות לציון הכפלת העיצור. אין פלא שהזואולוג הגרמני J. F. Eschscholtz (אני משער ששמו נגזר מ־Esch[e] + Holz) וההכפלה נועדה לשמור על מבנה (ההברות) לא האריך ימים (1831–1793). מחלקת המדידות, המקפידה מאוד על כללי האקדמיה, כותבת בְּמוֹת־מִנְשָׁה ← Menashe.

כיוון שלשון המופת מכירה ב-[ʕ] כדאי לנהוג כפי שמצוי בשלטים רבים של מעיין ולסמן את העיין בגרש בכל היקרויותיה 'Afula, Beer Sheva' ולא להשתמש בגרש לשימוש אחר. את ה-[ʕ] שאחרי עיצור אני מציע לציון ב־ • [נקודה אמצעית]: Mash-abbey Sade, Qiryat Mal-akhi, ואם אין נקודה אמצעית אפשר להסתפק בנקודה תחתית Mal.akhi (כך נוהגים הקאטאלאנים).

לעניין ההפרדה בין התנועות – נראה לי שלא כדאי להציע למתעתיקים לסרבול את הכתיב בסימן נוסף שאין בו צורך. הצעת התעתיק השימושי נועדה בעיקר לשמות מקומות בשלטים ובמפות, וכאן לא הייתי מוסיף סימני הפרדה. אין דרך למנוע מהצרפתי לקרוא את תעתיק שָׂדָה הכתוב לעיל כקריאת marquis de Sade או מקורא האנגלית כפועל [sejd] to sade. תמיד יידרשו הוראות להגיית התעתיק. "אל-על" מציעה לנוסעיה ספר ללמוד קצת עברית בתעתיק. אפשר להציע ל"אל-על" שהספרון ייכתב על פי כללי התעתיק שלנו ויכיל הסבר על הגיית התעתיק. מכתבו של אמנון שפירא לוועדת הדקדוק (נדון בוועדת הדקדוק בכסלו תש"ס)

1. API, או בדרך הכתיבה המקובלת IPA – האגודה הפונטית חב"ר-לאומית (International Phonetic Association) – קבעה מערכת סימנים שבה יש ייצוג בכתב לכל צליל שיכול אדם להפיק.

* מסיבות טכניות לא הודפס כאן הסימן ʕ.

[10] תייר המבקש לנסוע משדה התעופה בלוד לקיסריה ייתקל פעם בשם "Qesariyya", פעם "Caesarea" ופעם ב"Ceysariya"; תייר המבקש להגיע לכנרת יתבלבל בין השלטים המובילים ל-Sea of Galilee ("ים הגליל") לשלטים המובילים ל-Yam Kinneret; נוסע המבקש להגיע לתחנת הרכבת בתל אביב ייתקל בשלטים המובילים ל-Train Station ולחילופין בשלטים המובילים ל-Rakkevet. התופעה שגורה גם בתוך שטחי הרשויות המקומיות. במקרים לא מעטים, שמות הרחובות על גבי שלטי הרחוב עמוסים שגיאות כתיב, בכל השפות.

על פי צבי זרחיה, גדעון אלון ומוטי בסוק,
 "חוק חדש: תוך 5 שנים הכתיב על כל שלטי הדרכים יהיה זהה",
 הארץ, 20 בדצמבר 2005

[11] התעתיק הוא חלק מן העברית, וחובת האקדמיה היא להגן על תעתיק נכון של המילים העבריות. שום עם המכבד את עצמו, ובוודאי לא האקדמיה ללשון שלו, לא ישנה את מטבע הלשון שלו כדי "להקל", כביכול, על תיירים לבטא את המילים שבשפתו. מה גם שכל "הקלה" כזאת כלל אינה מועילה. חשבו לדוגמה על רחוב "התור" בחיפה. הצורה הפשוטה והסבירה ביותר בתעתיק לטיני היא hator. אבל כשתייר אמריקאי יפנה אל עובר אורח לשאול אותו איפה הרחוב הזה, הוא יבטא שם זה לפי מנהגי ההגייה של האנגלית, וישמיע משהו כמו "הייתר"... מי אותו עובר אורח שיבין את כוונתו של התייר? בירושלים שאל אותי תייר אמריקאי איפה הקמ' סטריט [=רח' המ"ג]. אילו היה אותו תייר פוגש לראשונה בכתב את השם Tel Aviv היה שואל על אֵיבִיב. התייר, בכל ארץ שהוא מתייר בה, יודע שקריאת המילה בשפה שהיא זרה לו אינה כדרך שהוא קורא את שפתו האנגלית. את זאת יבינו התיירים דווקא כשלא נתאמץ להמציא בשבילם "כתיב אנגלי", כביכול, למילים שאינן בשפתם.

עוזי אורן, "ביגדנתה החולכת ונמשכת של האקדמיה ללשון",
 האייל הקורא (haayal.co.il), 8 ביולי 2006

[12] שמות היישובים בישראל הם לרוב מילים עבריות (או ערביות), וגם כשמופיע בצידם תעתיק לטיני, הם אינם חדלים מלהיות עבריים. כמו בכל העולם, הכתיב של שמות היישובים אינו יכול לכלול הדרכה פונטית מדויקת לדוברי אנגלית. לכל הפחות, מוטב שיהיה בהתאם לכללי התעתיק של האותיות העבריות ללועזית.

אצלנו חשובה ההתאמה הזו מעוד סיבה: התעתיק בשלטים משמש גם מאות אלפים מתושבי הארץ, היודעים עברית ברמות לא גבוהות. אנחנו הרי מעוניינים שיוכלו להיהפך בבוא היום לקוראי עברית. אם ניתן לנגד עיניהם תעתיק שאינו מבדיל בין כ' ל'ק', בין ב' רפה ל'ו', בין א' ל'ע' - פשוט נשים לפניהם מכשול בדרך לשליטה בעברית. הרי מכול ילד משלנו אנו דורשים שלא יהיו לו שגיאות כתיב. ההחלטה שהתקבלה בוועדת הדקדוק של האקדמיה אינה אלא חנופה לבעלי השפה הזרה, וכניעה להרגלי הלשון של האנגלית. איך ייתכן שהאקדמיה, שתפקידה להגן על העברית, נכנעת פתאום ל"דרישה" להתאימה להרגלי האנגלית? צר לומר שאין כאן שום סיבה לשוני, בלשונית או מדעית כלשהי; יש כאן רק כניעה פוליטית. שפת הילדים חייבת להסתגל לשפת בעלי הבית... אם אומנם תעבור החלטה מבישה זו לוותר על סגולות העברית, יהיה זה עיוות ששנים רבות נתקשה לתקן.

עוזי אורנן, "האקדמיה ללשון נכנעה לאנגלית", Ynet, דעות, 29 ביוני 2006

[13] אין הכתב של לשון אחת יכול לשחזר במדויק את צליליה של לשון שנייה. ניקח לדוגמה את שמו של מושב חלץ בדרום הארץ. אם נרצה שקורא גרמנית יוכל להגות את השם, נכתוב Chelez, וצורה זו אכן יכולה לשחזר את צליל השם בשפה זאת [...] אבל כיצד יקרא זאת האנגלי? צ'לז. והצרפתי? שלה. על כן נוקטים העוסקים בנושא זה בתעתיק (טרנסליטרציה): העברה או התמרה של כל אות או צירוף אותיות מכתב (לא שפת) המוצא לאות מתאימה, או צירוף אותיות, בכתב היעד. שיטה כזאת אמורה להיות "אוניוורסלית", טובה בעבור קוראי כל השפות שמשתמשות בכתב היעד, ובמקרה הנדון בכתב הלטיני.

נפתלי קדמון, "איך (ולמה) נטשנו את PETAH TIQWA",
הארץ, 7 בנובמבר 2006

על התעתיק מלועזית לעברית

[14] לא נשאר לנו, כי אם להראות כיצד מעתיקים את המלים האירופיות וגם את השמות שאינם נמצאים בכת"ק [=בכתבי הקודש] בכתב ותמונה עבריים. יען כי עד הנה לא שמו חכמינו את לבם לזאת והבלבול גדול מאד, לכן הננו אנוסים להציע פה: טרנסקריפטיון עברית חדשה בפרטיות ובאריכות יתרה, אשר תשען על הפילולוגיה והלינגביסטיקה בכלל ועל העתק המלים והשמות משפות זרות, הבאים במקרא, בתלמוד ובספרות שאחריו בפרט. אך קודם כל עלינו להתנצל לפני החכמים, אשר ימצאו בזה תמונות העתק בלתי-מכוונות לתמונות אחדות בתלמוד, כי אנחנו שמנו לב רק אל הכלל ולא אל הפרט; מלים יוניות ורומיות הרבה השתבשו בשגגה בפי העם הבבלי, אשר המלים והשמות מיונית ורומית הגיעו אליו בעל פה מארצות רחוקות, ולכן מהפרט אין להביא ראיה. כל היודע, כמה עמל ויגיעה מנו לחוקרינו עד אשר יקבעו גרסה נכונה במדרשים, יכיר ויבין עד כמה קשה לשום לב אל העתק כל המלים והשמות הזרים שבאו בספרותנו העתיקה, ואז לא יאשימנו, אם רק רב המלים הזרות היו לנו לעינים בבואנו לקבוע את ההעתק החדש.

יוסף קלוזנר, "שפת עבר – שפה חיה", אוצר חספרות ח (תרנ"ו), עמ' 49

[15] הנה מספר מלים לקוחות מהשבועון "מאזנים": "דזון גלסוורת", "בייל-סטנדל", "סטניסלבסקי", "אנסמבל", "דיקורטיבי", "אוטיליטרי". ומתעוררת השאלה: האם מחויב אני, הקורא העברי, לדעת לועזית, כדי לקרוא אל נכון את השמות והמלים המובאים, או שהשבועון העברי מחויב למסרם לי בצורה שאני ושכמותי יוכלו לקראם בלי "נסיעה לשם השתלמות" לחוץ לארץ. דומני שאין שתי תשובות לשאלה זו. ובכלל אין זה ממדת הכנסת אורחים להציע את מיטת סדום של הכתיב מחוסר הנקוד לשמות, אשר בעליהם רגילים לרחבות אלפא ביתית... וכי מה יהלוך מן הלשון העברית אם יכתבו את השמות והמלים האלה: "דזשון גאלוורתי", "בייל סטינדאל", "סטאניסלאווסקי", "אנסמבל", "דיקוראטיווי", "אוטיליטארי"? שום דבר לא היתה לשוננו מפסידה, ואנחנו הקוראים היינו מרויחים.

ומה שחל על הספקות אותיות או"י במקום הנקוד החסר חל גם על סימון הקולות הלועזיים. בשבועון הנזכר אני מוצא טראנסקריפציה זו לשלושה שמות: "יזדוהק", "יין ייק" ו"טשיחוב"; על אלה אפשר להוסיף את הכתיב הרווח של "גינסון", "גימס", "ציסטרטון", וכדומה. אילו טרח הכותב לתמוד את הביטוי

הנכון של השמות האלה בלשונותיהם והיה קורא את האנגלי "דזשון" ואת הצרפתי "זשאן זשאק" ואת הרוסי "טשיכוב" ואת יתר השלושה: "דזשונסון" "דזשיימז" "טשיסטירטון" וכי', אז ידענו בדיוק למי הוא המכוון. אם ללשון הגרמנית מותר להשתמש בשלוש אותיות וללשונות אנגליה וצרפת בשנים לסימן השייך שלנו ושלהם, מותר גם לנו להשתמש ב"דזש", "זש" ו"טש" לסימון האותיות והקולות שלהן, אשר אין דוגמתם באלפא ביתא שלנו [...].

יש טרנסקריפציה קלאסית של אותיות אשר אסור לעבור עליה. "כימיה" ו"היסטוריה" ו"איסטיקה", ו"היסטוריה" ו"איסטיקה" צריכות להכתב "כימיה" ו"היסטוריה" ו"איסטיקה", כי ch , th הן בכתב אשורי כ' ותי' והאות t היא ט'. כמו כן האות x היא תמיד "כס" ולא "קס", דוגמת "אלכסנדר". ה- v כסופיכסיס [=סיומת] של המלים הלועזיות צריכה להמסר בעברית על ידי שתי וו"ן, דוגמת "דיקוראטיווי". ולמרות הסיוע שמוצאים באיטלקית לא צריך לסמן את האות י' בג' – "יונסון" עוד מתקבל על הדעת. אבל "גיונסון" הוא נטע זר. בכלל, כל מה שנמעיט בתגים, כהמצחיה הצבאית על גבי היו"ד והגיי"מל, נרוויח.

אברהם שלום אורלאנס, "לשונו לעם", הארץ, אדר תרצ"ג, מארס 1933
(=שפה קמה, בעריכת ס' ברק ור' גדיש, ירושלים תשס"ט, קטע 53)

[16] ואלה היסודות לכללים שלהלן:

- א. הכתיב העברי מביע את הגייתו של המלה ולא את כתיבה בלשונה, כגון: רדוס ולא רהודוס, גלאזו ולא גלזגוב וכדומה.
- ב. על הכתיב העברי להביע כל תנועה עיקרית בסימן, שאינו משתמע לכמה פנים, שהרי אין דין מלה זרה כדין המלה העברית הידועה לעברי מן הדיבור והקריאה.
- ג. בכתיב העברי צריך לסמן את ההגיים, שאינם בעברית, בסימנים אקוויוולנטים, שאינם מורכבים, כמו: צ' ולא טש, ת' ולא תה וכדומה.
- ד. עם כל השאיפה להבעה מדויקת של המלים הזרות בכתבנו מן הנמנע להנהיג בו סימנים שיהיו מכוונים לערכים הפוניטיים שבכל הלשונות או לכל הגוונים הפוניטיים שבתחום לשון מסוימת. לנגד עיני הוועדה היתה המטרה לקבוע שיטה שיוכל העברי לכתוב בה מלים זרות בדיוק מקורב בלי תוספת סימנים גדולה ומכבידה. הכללים הללו אינם מכוונים אפוא לטרנסקריפציה פוניטית מדעית.

[וועד הלשון], "הצעת כללי הכתיב", מבוא לפרק ב – "הטרנסקריפציה (התעתיק)", לשונו יא (תשי"א-תשי"ג), עמ' 237-238

[17] אחד מן הקְּשִׁיִּים (לא ה"קְּשִׁיִּים!) של הַעֲתָק המלות והשמות הזרים לעברית הוא חוסר אות כדי לציין בה את אות-הקול הלוועזית e. לאות-הקול o יש לנו "ו", לאות-הקול u יש לנו "י", לאות הקול i יש לנו "י", לאות-הקול a הורגלנו מימיהבינים להשתמש באות "א", כמו במלות זרות בערבית. ולעומת זה, אות-הקול e אין לה אות עברית מתאמת כשכותבים ומדפיסים עברית בלא ניקוד. בימי-התלמוד ובספרות שאחריה היו משתמשים גם לשמה באות "י": "נירון" – Nero. אבל שימוש זה מביא לידי אי-בהירות: אינך יודע אם "י" זו מסמנת e או i לוועזית. העתון "דבר" הציע והעתון "הארץ" קיבל להשתמש לשם כך ב"אָ" (אי סגולה). לשימוש כזה אין יסוד בספרות העברית משום תקופה. ואם זה בא רק לשם נוחיות, למה לא נשתמש באות "ע", כמו שכתבו אבותינו את המלות הלוועזיות בעברית ("בערגער"), ובפרט שְׁלֶשֶׁמוֹשׁ זה דוקא יש יסוד כלשהו בכנענית או בפונית החדשה? – ולפיכך אני מציע הצעה פשוטה וקלה: להוסיף קו עליון² לכל יו"ד, שמשמשת במלה זרה במקום e: נירון, בירגיר, צירציל, דאנטי, בירגמאן, בריגמאן; אבל: שילר, חיסין, סטאלין – בלא קו עליון. וכבר הצעתי לסמן את אות-הקול y ואת האות u בצרפתית, ù בגרמנית, על-ידי קו עליון על "י": פסויכולוגיה, שויריר, מוסיי – והרבה קיבלו את הצעתי זו.

יוסף קלוזנר, "דעת יחיד בענייני לשון", לשוננו יא (תשי"א), עמ' 295

[18] אלה הם סימנים כלליים ביותר לסוגים מסוימים של הגאים לוועזיים, שאנו עשויים להיתקל בהם. ההצעה היא שאם ייתקל המעתיק בעבודתו בהגה שלא נרשם כאן, ירשום אותו לפי ההגה הנראה לו קרוב ביותר, ויכול להיות שהוא ימצא המצאה יפה של קומבינציה עברית. כך, למשל, עמדנו בפני השאלה של th אנגלית, האם נכתוב זאת בעברית בצורה שתבטיח שאנשים יחגו th חוככת? הגענו לכלל מסקנה, העומדת לדיון כאן, שאיננו רוצים להוסיף על הגְּאִיקָה של הלשון העברית. בעברית שלנו אין th חוככת, ועל כן אין כותבים סימן מיוחד להגה זה. מי שיודע את השם האנגלי, דינו כדין אותו איש היודע איך הסיני מבטא "פְּקִינְג". בשביל אדם חכם כזה אין צורך לכתוב משהו באופן מיוחד, כי הוא יודע זאת בלי שנכתוב במפורש. מאידך יש מגבלה נוספת: יש לנו דרכים מסוימות, שאפילו הגאים שאפשר לבטא בעברית בצורה הקרובה להגייה הלוועזית אין אנו כותבים אותם לפי הגייה זו. הבאנו כאן את השם של הנשיא הקודם של ארצות-הברית ג'ונסון. ההגייה האנגלית היא "ג'יאנסן", אך אנו רגילים לכתוב "ג'ונסון" לפי הכתיב. אנו נוהגים לכתוב "פריס". מי שהיה שם יודע שהצרפתים אומרים

"פארי". איננו שמים לב לכך, כשם שאנו מבטאים "ורשה", ולא "וארשאוה". יש צורה עברית ל"פריס", ואנו כותבים לפי נוהגי הדיבור הנוהגים בפנינו.

חיים רבין, ישיבת המליאה צג, מרחשוון תש"ל, אוקטובר 1969, זה"א יז, ירושלים תשל"א, עמ' 26

[19] השתרשה אצלנו ההכרה שכתובת ע לסימן e זה יידיש, ואין זה נכון. בחוברת האחרונה או לפני האחרונה של "לשוננו" פרסמה קבוצת חוקרים מחקר על כתובות ארמיות, ושם בפירוש משמשת ע במקום e, וזאת במאה השלישית או הרביעית לפני סה"נ, מאות רבות בשנים לפני שהייתה היידיש. איננו עושים כאן שום דבר יוצא מגדר הרגיל. אנו לוקחים אות, שאין לה שימוש בשפות לא שמיות ובתעתיק, ונותנים לה מובן מסוים, כשם שנותנים לאות א מובן של a.

שמואל ייבין, ישיבת המליאה צח, תמוז תש"ל, יולי 1970, שם, עמ' 111

[20] חלילה לנו לקבל את ההצעה של ידידי ייבין להחזיר את ע. כאן יושבים כמה יהודים מתימן ומפרס, וכיצד הם יראו זאת? אסור לזייף את ע, שזייפו אותה במשך שנים על ידי שלא ביטאו אותה. אחרי ההגה ו, אני מציע להחזיר עטרה ליושנה ולבטא את ע ואת ח.

יוסף יואל ריבלין, שם, עמ' 112

[21] והרי דוגמאות לדרך כתיבתם של השמות על פי השיטות למיניהן שהוצעו במליאה [בסוגריים מרובעים צוין מספר התומכים בהן]:

- א. עדעלמאן, בערגער, לעדערער, טעהעראן, געטע [2 קולות]
- ב. אידילמאן, בירגיר, לידיריר, טיהיראן, גיטי(ה) [4 קולות]
- ג. ד. אידילמאן, בירגיר, לידיריר, טיהיראן, גיטי (גיטה) [6 קולות]
- ה. אָדלמאן, פֿרַגֶר, לֶדֶר, טֶהֶראן, גֶטֶה [10 קולות]
- ו. אֶדֶלמאן, בֶּרַגֶר, לֶדֶר, טֶהֶר, אָן, גֶטֶ [2 קולות]
- ז. אדלמאן, ברגר, לדר, טהראן, גטה [ללא סימון; 8 קולות]
- ח. אָדאָלמאן, באָרגאָר, לאָדאָראָר, טאָהאָראָן, גאָטאָ [4 קולות]
- ט. איִדלמאן, בִּרגֶר, לִדִּיר, טִהִיראן, גִט [קול אחד]

מאיר מדן, ישיבת המליאה קכג, תמוז תשל"ה, יוני 1975, זה"א כא-כד, ירושלים תשמ"א, עמ' 152

[22] אפשר שאהיה בדבריי מן המתמיהים. על הצעת סימון באות ע' בהגיית e ווקלית כבר אמרו חז"ל: "הרחק מן הכיעור מן הדומה לו ומן הדומה לדומה", והדברים אמורים גם על שאר ההצעות, לפי שאנו ולבנו יודעים שהן אינן עשויות יפה לרוח הלשון. (באוזניי שמעתי ילד תימני קורא לתומו: ר' דוב בָּעַר במקום בָּעַר). איני יודע למה אנו חוששים לצורות לועזיות להקפיד על דיוק בהגייתן כבלשון במקור. אם באים אנו להקפיד – הרי צריכים אנו להקפיד על הגייתן של כל אותן צורות לועזיות שבלשון חז"ל כגון: פינקס, לוסטיס, טובריה, רומי וכל אותן צורות לועזיות שאין הגייתן בפינו כבמקור.

אנגלי אומר: גירוסלם במקום ירושלים. חייפה במקום "חִיפָה". גם אנו אין אנו צריכים להקפיד בכל אלה, שכבר רבים מהם נתעברה צורתן.

יצחק שבטאל, שם, עמ' 155

[23] בעניין העיצור w – אני מציע או להנהיג את הכתיב ו' כסימן חובה או להנהיג את הכתיב וו.

בדיקה בקרב כמה קבוצות של דוברי עברית, בסך הכול כמה עשרות, העלתה שהנוהג הוא לתעתק w ביו, כגון 'ווינדזור'. עקירת ההרגל, שאיני מוצא בו גנאי, לא תהיה קלה. עם זאת רבים מן הנשאלים הביעו להפתעתי שביעות רצון מן החצעה ו'.

מכתבו של משה פלורנטין לוועדת הדקדוק בעקבות הצעה לכללי תעתיק חדשים, מארס 2005

[24] באשר לתעתיק [w] בוי' – רעיון זה נראה לי מאוד (וכבר השתמשו בו כמה כותבים). נראה לי שיש להרחיב שיטה זו של גרשים גם לאותיות נוספות, והדבר יפתור מאליו כמה בעיות.

אחת הבעיות שלא נפתרו היא שאלת תעתיקו של ההגה [x] בראש מילה: כ או ח. שתי ההצעות בעייתיות, ואין צריך להסביר את מגרעותיה של כל אחת מהן. אני מציע גם כאן: כ'. לאמיתו של דבר אין הסימון בגרש אלא פישוט גרפי של סימן הרפה הנוהג כבר בכתבי יד קדומים מימי הביניים (ואם נרצה, גם של התעתיק כ ועליה נקודה [שהפכה לפעמים, בדיוק מאותן סיבות טיפוגרפיות, לכ'] בערבית יהודית להגה [x]). סיבות טיפוגרפיות עומדות בעצם השימוש בגרשים, שהרי שיטות הקיצור הקדומות יותר היו מעל האות, ומסיבות טיפוגרפיות הנקודה ירדה ממרום שבתה שמעל לשורה אל השורה).

כך אני מציע לנהוג גם בתעתיק ההגה [f] – פ'. כך יוכל דובר העברית לדעת אם לפניו [f] או [p]. אידיעה זו היא מכשלה גדולה. ההחלטות מניחות שהגיים אלו יישארו על כנם במילים שאולות, ולא ינהגו על דרך המערכת הפונולוגית העברית, וכך גם נוהג. ואולם כידוע רבים הוגים שמות הפותחים ב-[f] כ-פ, ואין צריך לומר שהדבר יסייע הרבה בהגיית שמות ומילים לא ידועים.

אני תוהה אם שיטה זו לא תועיל פה ושם גם לתעתיק המובע באות ב. כוונתי למקרים שבהם לפי כללי התעתיק אות זו כתובה תמורת [v] ואין דרך לדעת איך להגותה.

כאמור, אף על פי שיש כאן חידוש – אין זה חידוש מהפכני (וטוב הדבר, כמובן!), שכן אפשר לראותו (וכך אני רואה אותו) כהחייאה חלקית של סימן הרפה, אם גם בסימון גרפי אחר במקצת.

מכתבו של מנחם קיסטר לוועדת חדקדוק בעקבות הצעה לכללי תעתיק חדשים, מארס 2005

[25] בבואנו לתעתק הגיים לכתב עברי, אין ביכולתנו לשקף את כל ההגיים המשמשים בשפות השונות. ואכן תכליתו של התעתיק שלפניכם לא הייתה לשקף את ההגייה בשפת המקור אלא את ההגייה בעברית, ואל לנו לבלבל בין שפע ההגיים שאינם חלק מן המערכת העברית לאותם הגיים שהם חלק ממנה. כל שם זר עובר את המסננת של מערכת ההגיים העברית ומותאם אליה. לפי תפיסה זו, יש למשל חשיבות מועטה לעובדה שבאנגלית השם Thatcher פותח בהגה θ משום שהוא אינו חלק ממערכת ההגיים של העברית החדשה, ולא בכדי מתקשים תלמידי ישראל בהגיתו בשיעורי אנגלית. השם Thatcher נהגה בפניו ב-t, והשאלה שאמורה להישאל איננה כיצד לתעתק לעברית θ, אלא כיצד לתעתק t. אם כן נקודת המוצא היא מערכת ההגיים של העברית החדשה. מערכת זו קבועה למדי. לא בקלות מתווספים אליה הגיים חדשים. למשל אני מסופק מאוד אם גם בעוד חמישים שנה – למרות מעמדה של האנגלית בארץ ובעולם – יהפוך ההגה θ לחלק ממערכת ההגיים של העברית החדשה. ההגה Thatcher ב-θ במסגרת דיבורו העברי נשמע זר ומוזר. לעומת זאת ההגייה של שמות כמו Hollywood או Woodstock ב-w היא היא ההגייה הרגילה היום. ההגה w נשמע בשמות האלה גם מפייהם של ילדים ובני נוער שאינם יודעים אנגלית. ייתכן שלא כך היה לפני חמישים שנה, אבל גם אם מדובר בהתפתחות של השנים האחרונות וגם אם מלכתחילה הייתה זו הגייה אליטיסטית, היא פשטה גם לציבור שאין אנגלית ברקע דיבורו. והדברים אינם נוגעים רק לשמות פרטיים. גם קריאות כאב מעין אֹי, אִיָּה או אִיָּץ יכולות להישמע מפי ילד שנופל ומקבל מכה.

לפיכך אין כל ספק בעיניי כי w הוא הגה במערכת ההגיים העברית, ועל כן ראוי למצוא דרך להביעו בכתב. נכון שההגיים w ר"ו קרובים זה לזה ומתחלפים זה בזה בשפות אירופה השונות, אבל אלה הם פני הדברים גם בזוג ההגיים צ-ץ וגם בזוג ההגיים ג-ז. כשם שרוצים הכותבים להבחין בין ג'ורג' האנגלי לז'ורז' הצרפתי, כך צריך לתת להם ולקוראיהם את האפשרות להבחין בין Walter האנגלי לרעו הגרמני, ולא רק מפני שההגייה שונה באנגלית ובגרמנית, אלא מפני שבעברית הגוי השם האנגלי ב"ו והגרמני ב"ו.

מתן רשות לציין w ב"ו (וי"ו וגרש) לא יפרוץ את הסכר, והאקדמיה לא תעמוד בפני שטף הגיים זרים שיחפשו להם דרך ביטוי בכתב העברי, משום שכאמור עיצורים אחרים אינם חלק ממערכת ההגיים שלנו או שהם בבחינת ביצועים של הגה אחד. סוגי הרי"ש הנשמעים בקרב דוברי העברית ומשקפים במידה רבה את ארץ המוצא של הדוברים או של הוריהם, מגוונים, אבל איש לא הציע לייחד לכל רי"ש ורי"ש סימן משלה משום שהן נתפסות כביצועים שונים לאותו ההגה. מי שרי"ש מתגלגלת על לשונו, יהגה ברי"ש קדמית גם שמות צרפתיים, אלא אם כן טרח ללמוד צרפתית ולסגל רי"ש אחורית. לעומת זאת סביר שהיום גם ישראלי שאינו יודע אנגלית ולא למדה מעולם, לא יהגה את שם המשפחה של מזכיר המדינה של ארצות הברית Colin Powell ב"ו; ללמדנו שאלה שני הגיים שונים בעברית בת-ימינו, וראוי שבהחלטה על התעתיק תציע האקדמיה דרך להבחין ביניהם גם בכתב.

ברק דן, על פי ישיבות המליאה רעה ורעז, אדר וניסן תשס"ד, מארס ואפריל 2004, זח"א נ-נג, ירושלים תשע"א, עמ' 155-156, 168-169.

[26] אני מציע לקבל את הצעת ועדת הדקדוק: ההגה המחוּכך ts, כמו בשם צ'רצ'יל, ייכתב תמיד בצד"י וגרש, כלומר באות אחת, למעט מקרים בודדים של שמות שכתובם בצמד האותיות טי"ת ושי"ן מושרש, כמו טשרניחובסקי. אגב, גם את שמו של מורנו הדגול יחזקאל קוטשר או רגילים לראות כתוב כך, וכמובן אינני מציע לשנות זאת, אבל נדמה לי שבני אחיו כתבו בתחילה קוצ'ר ואחר כך הורידו את הגרש והפכוהו לשם העברי קוצ'ר.

משה בראשר, ישיבת המליאה רעט, כסלו תשס"ה, נובמבר 2004, שם

על התעתיק מערבית לעברית

[27] הדברים שאמרתם, רבותי, הפוכים זה מזה, וכולם יפים. בשיטה שאומצה זה מכבר להשתמש בטרנסליטרציה של האותיות הערביות – יש יתרון רב, בכך שהיא מדגישה וממחישה את הקרבה האטימולוגית ואת הזהות ההיסטורית של שמות מקומות, שמות פרטיים וכדומה, ובה אני בוודאי רוצה. בשיטה של שימוש בתעתיק המסורתי באותיות עבריות, שהיה מקובל בימי-הביניים (בשינויים קלים במהלך הדורות) – יש יתרון, בכך שהיא ממשיכה וממחישה את הקשר ההיסטורי של כתיבת ערבית באותיות עבריות, וגם בקשר הזה אני רוצה. גם בשיטה הנהוגה בעיתונים יש יתרון, כיוון שהיא משתדלת להתקרב להיגוי כלשהו של המלים הערביות המקובל אצל דוברי העברית – וגם בזה אני רוצה. אגב, השיטה שהצענו על סמך הנוהג העממי דומה מאוד לתעתיק המדעי המקובל באלף-בית הלטיני בארצות המערב. הם כותבים ġ באות g עם נקודה (ğ) וכותבים ǧ באות d בתוספת סימן מבחין (ǧ או ǧ̣).

עומדת עתה לפנינו שאלה החורגות מן הרצונות או השאיפות של ההזדהויות התרבותיות, ונוגעות לבעיות מעשיות בחיי יום-יום. המצב כיום הוא, כפי שהעלינו מבדיקה בעיתונות, שאין תעתיק עממי אחיד, אלא שפע של תעתיקים הנולדים יום-יום בדרך זו או בדרך אחרת [...]

הבעיה עלתה גם במפות גאוגרפיות. מופרות לי כמה וכמה מפות באותיות לטיניות, אשר כמה וכמה משמות המקומות כתובים בהן בלא פחות משלוש צורות: אחת היא טרנסליטרציה של הצורה הקלסית; השנייה – כהיגוי השם בפי אנשי הסביבה: והשלישית – השם המקובל בארצות המערב לאותו המקום, שהוא לפעמים שונה מכול וכול מן השם הערבי המקורי [...]

השאלה המעשית היא העילה היחידה לכך שהעניין בכלל עלה לדיון, והיא: האם להשאיר את ריבוי התעתיקים, שבכל עיתון הם שונים מזולתו, ולפעמים בדף אחד של אותו העיתון הם שונים במקומות שונים, או לנסות להתערב ולקבוע שיטה אחידה שתהיה טובה לכל השימושים המוצעים.

גדעון גולדנברג, ישיבת המליאה קצו, תמוז תש"ן, יוני 1990,
זה"א לה-לז, ירושלים תשנ"ב, עמ' 168-169

[28] בכתב הערבי משמשת לעתים אותה אות לשני הגאים שונים, וההבדל הוא רק בנקודות המבחינות. כך למשל האותיות *ص*, *ض* משקפות שני הגאים שונים ונבדלות רק בנקודה המבחינה [...] לפי זה נכתוב *ص - ض*; *ض - ظ* [...] זו אמנם הדרך שהוחלט עליה תחילה באקדמיה, אולם לבסוף נדחתה [...]

ההחלטה שנתקבלה בסופו של הדיון הולכת בדרך כלל בדרך רביעית: מציניים את ההגאים בערבית לפי הדרך שהם נשמעים באוזנינו כיום [...] כדוגמה אפשר להביא את האנתפאדה (انتفاضة) המעסיקה אותנו הרבה בשנים האחרונות. לפי כל שלוש הדרכים העקרוניות שהצגנו יש לכתוב את המילה בצד"י: אנתפאצה. אולם אם ננקוט דרך זו תיקרא האות צד"י כרגיל בפינו, [ts]. רוב העיתונים לא יסמנו את הנקודה המבחינה, ואף אם יסמנו אותה לא ידעו הקוראים מה משמעותה. יתר על כן: במקום הנקודה עלולים לסמן גרש, ואז יהגו הקוראים את הסימן צ' כדרך שהוגים אותו במילה צירציל [...] לפיכך מן הראוי לסמן את ההגה הנזכר באות דל"ת (בתוספת נקודה מבחינה), שהרי לאוזן הישראלי בן זמננו הוא נשמע קרוב ביותר לדל"ת.

יוסף עופר, "התעתיק מערבית לעברית", לשוננו לעם מג (תשנ"ב), עמ' 74-75

[29] חברי האקדמיה הבלשנים שנתבקשו להכריע בשאלת התעתיק, ראו לנגד עיניהם את הצד המעשי של המרת צלילים ערביים שאינם משמשים עוד בעברית שבפיהם ובפי הציבור, באות עברית. וכאשר נתבקשו להציע תעתיק עברי להגה המסומן בערבית באות צא"ד, הם בחרו לברוח מן המקבילה העברית ההיסטורית, צד"י, שהרי זו מבוטאת בעברית הישראלית כהגה מחוכך ts, ובמבטא הנחצי שעל דרך הערבית המשמש בפיהם של זקנים ויושבי קרנות, אין מתחשבים כידוע במקומותינו (השוו לאחרונה הסיפור הקצר של אלמוג בהר, אנא מן אליהוד, צעיר ישראלי ממוצא מזרחי שאינו מסוגל לבטא את ההגיים הנחציים על דרך העברית הישראלית, כי אם על דרך הערבית בלבד, ונחשד כמחבל). כך הגיעו לתוצאה המפוקפקת של סמ"ך גרושה (סי) המתעלמת הן ממבטא עברי מסורתי והן ממסורת הכתיב של הערבית היהודית המסמנת את הצא"ד בצד"י ומעוד כמה דברים.

הכתיב 'בית ס'יפפה' מנתק את הקשר ההיסטורי בין שם המקום ובין משפחת 'הצִבְכָּה' (דברי הימים א ד, ח) בני שבט יהודה, שיש הטוענים שהמקום נקרא על שם. וצריך לזכור כמובן שרבים משמות המקומות העבריים הקדומים נשתמרו דווקא בפי הערבים תושבי הארץ שקיבלום מאבותינו, ובתעתיק החדש שלנו אנו מוחקים במו ידינו את זכר הרציפות ההיסטורית בין מקומות היישוב היהודיים הקדומים ובין ההתיישבות היהודית המחודשת שדווקא הערבים מעידים עליה

ומשמרים את מסורתה. אבל כל זה הולך ונעשה בלתי חשוב, עם גבור הציפייה לפינויים. יתר על כן ההחלטה אף חוטאת באופן פרדוקסלי בהתעלמות מן המציאות העכשווית, שבה אף הערבי הישראלי שנטמע כבר בעצמו במבטא הישראלי, מבטא את שם מקום מגוריו בהגה מחוכך Beit tsafafa שהוא מכיר בכתיב 'בית צפאפה', והשילוט 'בית סיפאפה' עלול לבלבל אף אותו.

יוסף יחלום, "מר'ר ומרירותיה במקום מעיר ומערוותיה", הארץ, תרבות וספרות, כ"ו במרחשוון תשס"ז, 17 בנובמבר 2006

דוגמאות לתעתיקים

א. התעתיק הפונמי - עוזי אורנן

התעתיק הפונמי אינו שואף לייצג את ההגאים הנשמעים של העברית - ייצוג כזה היה יוצר נוסחי תעתיק שונים לפי מבטאו של כל דובר, או של כל עדה או של כל תקופה היסטורית. הוא גם אינו מבקש סימנים לכל האותיות או לכל הנקודות שבכתב המנוקד של העברית, כי יש אותיות הממלאות תפקידים שונים במילים ולא ראוי לתעתקן תמיד באותו סימן, וכן כי חלק מסימני הניקוד מיותר לגבי תקופות שונות, ודאי לגבי תקופתנו. התעתיק הפונמי מיוסד על המבנה העקרוני של המילה, ועל כן הוא אחד לכל תקופותיה של הלשון העברית.*

Ha-hadgamot muba'ot b-hemšek l-miktabi ze. Ka'n b-rconi raq lhosp b-cura brura, še-ha-ta'tiq ha-ponemi ha-mucca' eino mit'allem min-hašinnuyim b-hgiyat ha-šibrit šell yameinu, ella' še-hu' noten lahem maqom ak w-raq b-xuqpei ha-qri'a šell yameinu, w-šillu et xuqpei ha-ktiba ein hu' mšanne, w-ha-šibrit l-ork koll tqupoteiha mtu'teqt bo b-diyyuq b-oto opn.	ההדגמות מובאות בהמשך למכתבי זה. כאן ברצוני רק לחוסיף בצורה ברורה, שהתעתיק הפונמי המוצע אינו מתעלם מן השינויים בהגיית העברית של ימינו, אלא שהוא נותן להם מקום אך ורק בחוקי הקריאה של ימינו, ואילו את חוקי הכתיבה אין הוא משנה, והעברית לאורך כל תקופותיה מתועתקת בו בדיוק באותו אופן.
---	---

* מסיבות טכניות לא הודפסו הסימנים ג, ז לציון א רע אלא הסימנים ז, ט.

דוגמה של פסוקים מן המקרא, שנכתבו ידנית בתעתיק הפונמי וניתנו בתור קלט לתכנת הניקוד, שהפכה אותם לטקסט הכתוב בכתב עברי מנוקד:

banim giddalti w-romamti w-hem paš'u bi	בָּנִים גִּדְלָתִי וְרוֹמַמְתִּי וְהֵם פָּשְׁעוּ בִּי
yada' šor qonehu w-xmor 'ebus b'alaw	יָדַע שׁוֹר קָנָהוּ וְחִמּוֹר אֵבוֹס בְּעָלָיו
yijra'el lo' yada' 'ammi lo' hitbonan	יִשְׂרָאֵל לֹא יָדַע עַמִּי לֹא הִתְבּוֹנָן
kerm haya l-ydidi b-qern ben šamn	כֶּרֶם הָיָה לַיְדִידִי בְּקֶרֶן בֶּן שָׁמֹן
wa-y'azzqehu wa-ysaqlehu wa-yitta'ehu joreq	וַיַּעֲזָקְהוּ וַיִּסְקָלְהוּ וַיִּטְעֲהוּ שׁוֹרֶק
wa-yibn migdal b-toko w-gam yeqb xaceb bo	וַיִּבֶן מִגְדָּל בְּתוֹכּוֹ וְגַם יָקַב חֲצֵב בּוֹ
wa-yqaww la'jot fnabim wa-ya'j b'ušim	וַיִּקּוּ לַעֲשׂוֹת עֲנָבִים וַיַּעַשׂ בָּאוֹשִׁים

עוזי אורנן, דוגמה להצעת התעתיק הפונמי, מתוך תזכיר לוועדת הדקדוק, 5 במאי 2005, בתוספת דברי הקדמה שנשלחו למערכת

ב. אמנון שפירא, דוגמה לתעתיק ("מקס ומוריץ"), תשנ"ה

hakkífru et zug hayladim
šemmimménnu kullam poẖdim

mi lo šama' 'od 'ad hayyom
'al Maks uMóric – zug ayom! –
šney yeladim, šney yedidim
eynam ko-r'im, eynam lo-mdim...
aval tamid hem muxanim
lignov dvar-ma min haššxenim,
baaxerim lehit'allel
ulkalkel ulkallel,
et míšehu lasim licẖok
vela'avor kol gvul vaẖok.
kšennir'a haccémed yáẖad –
kol hakkfar nitkaf befáẖad.
ax bassof a-mru hakkol:
"lo rocim yoter lisbol!"
laxen haya sofam sof mar –
'alav bassof 'od yesuppar.

חתעתיק נועד לאפשר הפקת קריאה בחגייה המופתית ובהגייה חתקנית-האשכנזאידית.

לתולדות הדיונים בתעתיק

התעתיק מעברית לאותיות לטיניות

הדיון הראשון

שאלת התעתיק של השמות העבריים מעברית לכתב לטיני נדונה באקדמיה ללשון העברית בסמוך לכינונה, וכדברי זאב בן-חיים היה זה משום ש"עם הקמת המדינה נעשה הצורך דחוף ביותר לספק למוסדותיה תעתיק מוסמך במשאל ומתנם עם מוסדות חוץ" [פריט 16, עמ' 228].

בראשית שנת תשט"ו (1954) כוננה האקדמיה ועדה מיוחדת לתעתיק [פריט 1]. חבריה היו זאב בן-חיים, שמואל ייבין ויעקב פולוצקי. מזכיר הוועדה היה מאיר מדן. הוועדה הכינה את הצעת היסוד לדיוני האקדמיה, וזו נדונה בשמונה ישיבות של מליאת האקדמיה בשנים תשט"ו-תשט"ז (1955-1956) [פריטים 2-8]. בסופו של דבר נקבעו שתי שיטות: התעתיק הפשוט – המיועד לשימוש עממי, ויש בו ויתור על כמה הבחנות (ראו עמ' 13-16); התעתיק המדויק – הרחבה של התעתיק הפשוט שנועדה לסימון מדויק של המילים (ראו עמ' 17). הכללים פורסמו ברשומות בשנת תשי"ז (1957) וב"זיכרונות האקדמיה ללשון העברית" [פריט 50].

הדיונים בשנים תשנ"ה-תשע"א (1995-2011)

שאלת התעתיק מעברית לכתב לטיני העסיקה את האקדמיה ללשון העברית בשנים האחרונות שוב ושוב בעקבות פניות של גורמים נכבדים מאוד:

1. באייר תשנ"ה (מאי 1995) קיבל נשיא האקדמיה מכתב משר החינוך דאז, פרופ' אמנון רובינשטיין. בין השאר כתב השר: "ברצוני להביע בפניך את הסתייגותי מהכיתוב הלטיני, כפי שהוא מופיע בשלטי הדרכים [...] יש בכיתוב הזה כדי להטעות את התייר [...] אבקש לקיים דיון נוסף בעניין זה, ולבחון את האפשרות המוצעת כאן, לפיה הכיתוב ייעשה על פי הכללים של התעתיק לאנגלית" (ראו לעיל עמ' 64).

* האזכורים בסוגריים מרובעים מתייחסים אל רשימת הפריטים חביליוגרפיים בעמ' 90-93.

בעקבות פנייה זו דנה בסוגיה ועדת הדקדוק של האקדמיה והגישה למליאת האקדמיה הצעה. מליאת האקדמיה דנה בהצעה בישיבתה בשבט תשנ"ו (ינואר 1996), ואולם חברי האקדמיה לא הגיעו לכלל הסכמה, והכללים הקיימים נותרו על כנם [פריט 9].

2. בראשית שנת תשנ"ט (שלהי 1998) הגישו אביאל רון, שעמד בראש המרכז למיפוי ישראל, ופרופ' נפתלי קדמון לאקדמיה בקשה נמרצת לדון שוב בעניין התעתיק. הם צירפו לבקשתם מחקר של פרופ' קדמון על אופן ההגייה של הכתוב בשלטים – לפי התעתיק הקיים – בפי תיירים המגיעים ארצה (ראו לעיל, עמ' 65). בעקבות פנייה זו נדונו כללי התעתיק מחדש בתנועה מצומצמת ואחר כך בשבע ישיבות של ועדת הדקדוק של האקדמיה. ועדת הדקדוק הגישה למליאת האקדמיה הצעה לכללי תעתיק חדשים, וזו נדונה בכבוד ראש בשתי ישיבות בחורף תש"ס (1999–2000) [פריטים 10, 11]. בדיון עלתה מגמה מחמירה אף יותר ממה שנקבע בכללים הקיימים: התנגדות גורפת לשימוש בדראויות (דיגרפים, כגון sh) ודרישה להבחנה בין א' ל־ע. אילו התקבלו החלטות באותו הדיון, הן היו נראות מנקודת מבטם של הפונים כעיוות ולא כתיקון. הוחלט אפוא להסיר את השאלה מסדר היום ולאצול לנשיא האקדמיה את הסמכות לקבוע מה יעשה בעניין.

3. בשנת תשס"ה (2005) יזם יו"ר ועדת הכלכלה של הכנסת, חבר הכנסת אמנון כהן (מסיעת ש"ס), דיון בנושא חוסר האחידות בכיתוב השמות בשלטים. ביום י"ח בכסלו תשס"ו (19 בדצמבר 2005) אושר בכנסת תיקון המסמך את שר התחבורה לקבוע כללים "בדבר קביעת כתיב אחיד בעברית, בערבית ובאנגלית של שמות המופיעים על גבי תמרורים המוצבים בדרכים". נקבע שהכללים יובאו לאישור ועדת הכלכלה של הכנסת בתוך תשעה חודשים.

למהלך האחדת הכיתוב בשלטים הצטרפה ועדת השמות הממשלתית בראשותו של פרופ' משה ברנר עם מינויו בפועל לראשה. הוא פנה אל נשיא האקדמיה פרופ' משה בר-אשר בבקשה לקדם את התאמת הכללים לצורכי השילוט והמיפוי. בשנת תשס"ו (2006) נפגשו נציגי האקדמיה עם נציגי ועדת השמות הממשלתית, ובהם יו"ר הוועדה פרופ' ברנר ופרופ' נפתלי קדמון, ועם נציגי המרכז למיפוי ישראל, והוחלט לדון מחדש בתעתיק שימושי המיועד לשלטי דרכים ולמיפוי. בשל חילוקי דעות חריפים בעניין התעתיק שהתגלעו במליאת האקדמיה בישיבתה באייר תשס"ו (מאי 2006) [פריט 12] החליטה המליאה להטיל על ועדת הדקדוק של האקדמיה להכריע סופית בעניין. ואמנם ועדת הדקדוק גיבשה הצעה לתעתיק פשוט בסיוון ובתמוז תשס"ו (יוני 2006), והצעה זו קיבלה תוקף של החלטת האקדמיה. הכללים החדשים פורסמו ברשומות [פריט 53] ובאתר האקדמיה במרשתת [פריט 56].

ואלה עיקרי השינויים בתעתיק לצורכי שילוט ומיפוי לעומת הכללים הקודמים:

1. א (עיצורית) ר־ע מתועתקות רק (ותמיד) באמצע המילה.
2. ו מתועתקת ב־v (ולא ב־w).
3. צ מתועתקת ב־ts (ולא ב־z).
4. ק מתועתקת ב־k (ולא ב־q).
5. לא כל שווא נע מתועתק ב־e, אלא רק שווא נע נהגה.

בשנים תש"ע–תשע"א (2010–2011) דנה ועדת הדקדוק במעמדו ובתוקפו של התעתיק המדויק שנקבע בשנת תשי"ז. לאחר התלבטות החליטה הוועדה להותירו על כנו – בשינויים קלים – במה שנוגע לעיצורים ולהשוותו לתעתיק הפשוט במה שנוגע לתנועות. החלטות הוועדה אושרו במליאת האקדמיה באדר ב' תשע"א (מארס 2011) [פריט 13], והודעה על כך פורסמה ברשומות [פריט 55].

התעתיק מלועזית לעברית

התעתיק מלועזית לעברית העסיק את אנשי תחיית הלשון בשל הצורך לתת לבוש עברי לשמות לועזיים. יוסף קלוזנר היה הראשון שדן דיון שיטתי בשאלה זו – במאמר משנת תרנ"ו (1896) [פריט 21]. בשנת תרע"ג (1913) הוא אף פרסם "מחברת מיוחדת" בשם "טראנסקריפציה עברית" [פריט 22]. בשנת תשי"א (1941) דנה ועדת הכתיב של ועד הלשון בהכנת הצעה לכללי הטרנסקריפציה ולפניה מחברתו של קלוזנר. ההצעה פורסמה ב"לשוננו" בראשית שנות הארבעים [פריט 24]. חברי הוועדה היו יעקב נחום אפשטיין, דוד צבי בנעט, חיים בראדי, נפתלי הרץ טורטשינר, דוד ילין ויוסף קלוזנר. מזכיר הוועדה זאב בן-חיים.

כללי האקדמיה הראשונים

בימי האקדמיה ללשון העברית נדונה סוגיית התעתיק בשנת תשכ"ט (1969) בוועדה שחבריה זאב בן-חיים, מאיר מדן, חיים רבין ומאיר שלי ומזכירתה שושנה בהט (זיכרונות האקדמיה ללשון העברית טז, ירושלים תש"ל, עמ' 85). הכללים נדונו במליאת האקדמיה בשנת תש"ל (1969–1970) [פריטים 26–29]. הסימן לתנועת [e] נדון בשתי ישיבות בשנים תשל"ב ותשל"ה (1972, 1975) [פריטים 30, 31]. רק עם אישורו של הסימן אָ לציון תנועת [e] אפשר היה לפרסם את הכללים. והם אמנם נתפרסמו ברשומות בשנת תשל"ז (1977) [פריט 51]. בישיבות המליאה בשנים תשמ"ו–תשמ"ז (1986) נדונה מחדש שאלת התעתיק של תנועת [e], והוחלט לבטל את האליף הסגולה [פריטים 32–34].

הדיון השני

כללי התעתיק נדונו בוועדת הדקדוק בשלוש ישיבות בשנת תשנ"ז (1997), בישיבה בשנת תשס"ב (2002) ובתשע ישיבות בשנת תשס"ג (2003). הם נדונו במליאת האקדמיה בשמונה ישיבות בשנים תשס"ד-תשס"ז (2004-2007) [פריטים 35-42], ובסוף שנת תשס"ז (2007) אושר המסמך המלא של כללי התעתיק החדשים מלועזית לעברית [פריט 43]. הכללים פורסמו באתר האקדמיה במרשתת [פריט 56]. הודעה על אישור הכללים פורסמה ברשומות [פריט 55].

הבעיות בכללים הישנים

נקודת התורפה העיקרית של הכללים הישנים הייתה בתעתיק התנועות:

1. הכללים התעלמו מקיומן של שתי דרכי הכתיב הקיימות: הכתיב המנוקד והכתיב חסר הניקוד. הם העמידו מערכת כתיב שבה מקצת התנועות מסומנות באמות קריאה בלבד ומקצתן באמות קריאה מנוקדות (שהניקוד בהן חובה). דוגמה בולטת לסימון תנועות שאינו עולה בקנה אחד עם נוהגי הכתיב והניקוד בעברית: **אָו** - תעתיק הדראות eu, כגון זאָוס; **או** (בלי נקודה ב־ו לסימון השורוק) - תעתיק הדראות au, כגון אוגוסטוס, אוגסבורג, באומגארטאן.

יתר על כן, כללי התעתיק הישנים יוסדו על כללי "שבע הנקודות" של הכתיב חסר הניקוד, שלפיהם משתמשים ב־ו חלומה ושורוקה ואילו ו עיצורית נכתבת באות יחידה. משנקבעו כללי כתיב חדשים שבהם אין חובה לנקד ו חלומה ושורוקה, בטל היסוד לכללי התעתיק במתכונתם זו.

2. הסימן השנוי במחלוקת לתנועת [e] - **אָ** - בוטל כאמור, ועמו גם הסימנים לדראותיות [ey] ו-[eu] (**אָי**, **אָו**), ולא נאמר מה תהיה דרך התעתיק החלופית. עם ביטול הסימן הזה נשמטה הקרקע מתחת תעתיק התנועות כולו.

על בעיות אלו ועל בעיות נוספות בניסוח הכללים הישנים עמד אמנון שפירא, חוקר במפעל המילון ההיסטורי, במכתב למזכירות המדעית מיום ב' בשבט תשמ"ה (1985). במכתב זה הוא הצביע על שורה של פגמים בניסוח ההחלטות. הנה שלושה מהם:

- במבוא לכללים נאמר ש"אין מעתיקים את המילים על פי כתיבן במקורן", ואולם בכללים נאמר כי "ר מציינת את ההגה r (גם כשאנו נשמע בעליל)", וכן "ית היא תעתיק של th באנגלית (אף כשהיא מבוטאת ט)".
- השמות שהובאו כדוגמאות לא שיקפו מגוון רחב דיו של כתיבים בשפות השונות.
- על אף ההחלטה שלא להבחין בין [v] ל-[w] הוכנס [w] בדלת האחורית בצירופים האלה: [ew] = eu - **אָו**; [aw] = au - **או** (בלי שורוק); [kw] - קו (כגון קוינט).

הדיונים בוועדת הדקדוק

הבעיות לסוגיהן חייבו את ועדת הדקדוק לעיין מחדש בכללי התעתיק ולגבש מערכת חדשה של כללים – השונים מקודמיהם במבנם ובמקצת פרטיהם. הנה כמה מן הסעיפים שנדונו בוועדה:

1. בגיבוש הכללים הובא בחשבון הנוהג בכתובת השמות, כגון מידת השימוש ב־א לסיומן תנועת [a].
2. נוסף על שלושת העיצורים הזרים שנותרו להם כתיב באות גרושה (ג', ז', צ') נשקלה בוועדה ההצעה לציין באות גרושה את ההגה [w] (ו') ואת ההגה [ð]. בסופו של דבר החליטה המליאה להשתמש בגרש במקרים האלה: ד' [ð], ח' [x], ת' [θ].
3. שאלת הניקוד נדונה ביסודיות בוועדה. הבעיה העיקרית הייתה היחס בין חמש התנועות שבפינו ובין מערכת הניקוד הטברנית על שבע תנועותיה והקושי להחיל על שמות לועזיים את הכללים הסבוכים של ניקוד ההברות – הקשורים למבנה ההברה (סגורה או פתוחה, מוטעמת או לא מוטעמת). הוועדה הציעה למליאה מערכת ניקוד מיוחדת לשמות הלועזיים, ואולם הצעתה נדחתה והוחלט להחיל עליהם את כללי הניקוד של מילים עבריות במידת האפשר.
4. הוועדה נתנה את דעתה על בעיית הדגשים, ובעיקר הדגשים הקלים, והוסיפה פרק לעניין זה.
5. שאלה שנתרה בצריך עיון: באיזו מידה יחולו הכללים על מילים שאולות?

התעתיק מערבית לעברית

בשנת תשמ"ד (1984–1985) הובא לראשונה עניין התעתיק מערבית לעברית לדיון במליאת האקדמיה ללשון העברית [פריטים 44, 45]. הקו העקרוני ששיקפו הכללים שאושרו בדיונים אלו היה תעתיק על פי הכתיב הערבי, ולפי זה האות **ص** תתועתק ב־**צ**, האות **غ** תתועתק ב־**ע** בצירוף סימן הבחן וכיו"ב. הכללים האלה לא פורסמו. בישיבת מליאת האקדמיה בתמוז תש"ן (יוני 1990) הציג פרופ' יהושע בלאו, נשיא האקדמיה דאז, הצעה של ועדת הדקדוק שלפיה יחולו קצת שינויים בתעתיק שנקבע, כדי שיוכל לשמש בצורתו המלאה כתעתיק מדעי, ובהשמטת סימנים שאינם מצויים בבתי הדפוס הרגילים – גם כתעתיק כללי. ההצעה נדונה בישיבה ואושרה פה אחד [פריט 46]. הכללים פורסמו ברשומות בשנת תשנ"ד (1994) [פריט 52]. כללים חדשים של תעתיק פשוט לצורכי שילוט ומיפוי נדונו בוועדת הדקדוק בשנת תשס"ז (2007) במסגרת המהלך הכולל של האחדת הכיתוב בשלטים (ראו לעיל עמ' 83). הם אושרו במליאת האקדמיה בישיבתה במרחשוון תשס"ז (נובמבר 2006) [פריט 47]. בתעתיק זה חוזק כיוון התעתיק הפונטי: תעתיק **ص** (ס') ותעתיק **غ** (ו').

בשנים תש"ע-תשע"א (2010-2011) דנה ועדת הדקדוק בשאלת היחס בין התעתיק הפשוט לתעתיק המדויק כפי שנקבעו בשנת תש"ן ובשאלת הניקוד של התעתיקים. הוועדה החליטה שלא להעמיד תעתיק מדויק אלא להציע חלופות לצרכים מדעיים. כמו כן נקבעה דרך הכתיבה בניקוד ושלא בניקוד ועודכנו מקצת הכללים של הסימנים המיוחדים. הכללים אושרו במליאת האקדמיה באדר ב' תשע"א (מארס 2011) [פריט 48], והודעה על כך פורסמה ברשומות [פריט 56]. הכללים כולם עודכנו באתר האקדמיה במרשתת [פריט 55].

התעתיק מעברית לערבית והתעתיק מערבית לאותיות לטיניות

שני התעתיקים הללו נקבעו בשיתוף פעולה בין המזכירות המדעית של האקדמיה ללשון העברית ובין ועדת השמות הממשלתית.

התעתיק מעברית לערבית

תעתיק זה נדון לראשונה בפגישה בין נציגי האקדמיה ללשון העברית, נציגי ועדת השמות הממשלתית ונציגים של האקדמיה ללשון הערבית (שהייתה אז בתהליך הקמה) בתשרי תשס"ז (ספטמבר 2006). שתי מגמות מנוגדות עלו בדיון: האחת תעתיק על פי ההגייה הישראלית הרווחת, והאחרת תעתיק על פי הגיזרון. בין השאר נטען כי תעתיק על פי ההגייה מנתק את הקשר בין שתי הלשונות ואת הקשרים הגיזורניים בשמות. שאלה אחרת הייתה אם לתעתק את שמות היישובים העבריים לערבית או לכתוב את השמות העבריים המקובלים בערבית ליישובים אלו.

ההכרעה בעניין התעתיק הזה הועברה לוועדת משנה של ועדת השמות הממשלתית בהשתתפות נציג מן המזכירות המדעית של האקדמיה. ועדת המשנה נועצה בחברים באקדמיה ללשון הערבית שבהקמה. בסופו של דבר הוסכם שהתעתיק ייקבע על פי ההגייה. לדוגמה: ט מתועתקת ת (ולא ط); ז מתועתקת تس (ולא ص). כמו כן נקבעו סימנים מיוחדים לעיצורים שאין כנגדם אותיות בערבית: ح (רפה) מתועתקת ح; گ מתועתקת گ; ف מתועתקת ف. עוד נקבע כי בשלטים ייכתב שם היישוב כפי שהוא בפי רוב תושביו – בשלוש הלשונות. אם יש לו שם מקובל מאוד בשפה האחרת (עברית או ערבית) הוא יבוא בסוגריים אחרי השם הראשי ויירשם בלשון המתעתיק.

התעתיק מערבית לאותיות לטיניות

גם תעתיק זה נדון בוועדת משנה של ועדת השמות הממשלתית בהתייעצות עם האקדמיה ללשון הערבית שבהקמה ובשיתוף המזכירות המדעית של האקדמיה.

הכללים מבוססים על כללי התעתיק שנקבעו בתקופת המנדט ועל שיטות התעתיק המקובלות במדינות ערב והמאושרות על ידי האו"ם.

הכללים לתעתיק מעברית לערבית ומערבית לאותיות לטיניות גובשו סופית בישיבת ועדת המשנה של ועדת השמות הממשלתית באדר תשס"ז (מארס 2007) ואושרו במליאת ועדת השמות הממשלתית בישיבתה בסיוון תשס"ז (מאי 2007).

הגופים הקשורים לתעתיק

שאלת התעתיק לסוגיו היא מעניינם של מוסדות וארגונים אחדים. התעתיק מעברית לכתב לטיני, ובעיקר תעתיקי שמות יישובים ומקומות, מעסיק כמה גופים במדינת ישראל. ועדת השמות הממשלתית, הפועלת במשרד ראש הממשלה, קובעת את שמות היישובים והעצמים הגאוגרפיים בארץ. גופים אחרים אחראים לשילוט ולמיפוי: החברה הלאומית לדרכים (לשעבר מע"ץ), המרכז למיפוי ישראל (מפ"י) והחברה הממשלתית לתיירות, המופקדת על שילוט אתרי התיירות (השלטים החומים). הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, החולשת על כל המידע הקשור לאוכלוסיית מדינת ישראל, נדרשת מטבע הדברים גם לשמות יישובים ומוציאה מדי פעם בפעם רשימה של שמות יישובים בכתב עברי ובכתב לטיני. גם מכון התקנים נדרש לסוגיית התעתיק. בעיריות ובמועצות המקומיות יש ועדות שמות הקובעות שמות לרחובות, לכיכרות וכדומה, והן אף מופקדות על השילוט בתחום שיפוטן.

נספח: חוק לתיקון פקודת התעבורה (מס' 73), התשס"ו–2005¹

1. תיקון סעיף 70. בפקודת התעבורה,² בסעיף 70, בפסקה (1), בסופה יבוא "ובכלל זה כללים, באישור ועדת הכלכלה של הכנסת, בדבר קביעת כתיב אחיד בעברית, בערבית ובאנגלית של שמות המופיעים על גבי תמרורים המוצבים בדרכים".

2. תקנות ראשונות לפי סעיף 70(1) בפקודה, כנוסחו בסעיף 1 לחוק זה, יובאו לאישור ועדת הכלכלה של הכנסת בתוך תשעה חודשים מיום תחילתו של חוק זה.

1. התקבל בכנסת ביום י"ח בכסלו התשס"ו (19 בדצמבר 2005). הצעת החוק ודברי חסבר פורסמו בחצעות חוק הכנסת 89, י"ב בתמוז התשס"ה (19 ביולי 2005), עמ' 209.
2. דיני מדינת ישראל, נוסח חדש 7, עמ' 173ד; ס"ח [ספר החוקים] התשס"ה, עמ' 747. [סעיף 70 נפתח בלשון זה: "שר התחבורה רשאי להתקין תקנות בענינים אלה". לשון הפסקה הראשונה (1) אחרי העדכון: "חסדר התעבורה וקביעת כללים לשימוש בדרכים בשביל כלי רכב, הולכי רגל ואחרים, לרבות לעניין צמצום זיהום האוויר, ובכלל זה כללים, באישור ועדת הכלכלה של הכנסת, בדבר קביעת כתיב אחיד בעברית, בערבית ובאנגלית של שמות המופיעים על גבי תמרורים המוצבים בדרכים".]

ביבליוגרפיה בנושא התעתיק

מובא כאן מבחר פריטים ביבליוגרפיים בנושא התעתיק מתוך פרטומי האקדמיה.
הרשימות מסודרות מן המוקדם למאוחר.

התעתיק מעברית לאותיות לטיניות

מדיוני מליאת האקדמיה¹

1. ישיבה ז, כסלו תשט"ז, דצמבר 1954, זה"א א-ב, ירושלים תשט"ז, עמ' 42
[דו"ח של ועד הדקדוק והמילון]
 2. ישיבה ט, אדר תשט"ז, מארס 1955, שם, עמ' 59-70
 3. ישיבה י, אייר תשט"ז, אפריל 1955, שם, עמ' 71-81
 4. ישיבה יא, תמוז תשט"ז, יולי 1955, שם, עמ' 83-85
 5. ישיבה יב, מרחשוון תשט"ז, נובמבר 1955, זה"א ג-ד, ירושלים תשי"ט, עמ' 30-33
 6. ישיבות יג-יד, טבת תשט"ז, דצמבר 1955, שם, עמ' 35-37 (ישיבה יג), 38-40
(ישיבה יד)
 7. ישיבה טו, אדר תשט"ז, פברואר 1956, שם, עמ' 46-51
 8. ישיבה טז, סיוון תשט"ז, מאי 1956, שם, עמ' 53-56
 9. ישיבה רכז, שבט תשנ"ו, ינואר 1996, זה"א מא-מג, ירושלים תשנ"ח, עמ' 370-389
 10. ישיבה רן, טבת תש"ס, דצמבר 1999, זה"א מז-מט, ירושלים תשס"ז, עמ' 47-62
 11. ישיבה רנא, שבט תש"ס, ינואר 2000, שם, עמ' 70-77
 12. ישיבה רפט, אייר תשס"ז, מאי 2006, זה"א נ-נג, ירושלים תשע"א, עמ' 312-316
 13. ישיבה שך, אדר ב' תשע"א, מארס 2011 (טרם פורסם)¹⁴.
- מאיר מדן, "תעתיק השמות העבריים בכתב לועזי", לשוננו לעם ח, א (תשי"ז), עמ' 3-10

1. מתוך זיכרונות האקדמיה ללשון העברית (=זה"א).

15. יהודית אוריין, שושנה בהט ואמנון שפירא, "מותשובות המזכירות המדעית: לבטל את ה־q", לשוננו לעם מג (תשנ"ב), עמ' 113–115
16. זאב ב־חיים, "התעתיק", במלחמתה של לשון, ירושלים תשנ"ב, עמ' 228–245
17. גד ב־עמי צרפתי, "ברחובות ירושלים: שמות רחובות ותעתיקיהם הלועזיים", לשוננו לעם מה (תשנ"ד), עמ' 132–134
18. עוזי אורנן, "תעתיק עברי במקלדת המחשב", לשוננו לעם נא–נב (תש"ס–תשס"א), עמ' 86–90
19. עוזי אורנן, "סוגי התעתיק הלטיני: דקדוקי, מלא וחסר", לשוננו סד (תשס"ב), עמ' 137–151
20. עוזי אורנן, "מבנה המילה והשתקפותו בניקוד ובתעתיק", לשוננו סט (תשס"ז), עמ' 139–160

התעתיק מלועזית לעברית

21. יוסף קלוזנר, "שפת עבר – שפה חיה", אוצר הספרות ה (תרנ"ח), עמ' 43–55 (=הלשון העברית – לשון חיה, ירושלים תשי"ט, עמ' 60–68)
22. יוסף קלוזנר, טראנסקריפציה עברית: העתק המלות ושמות הלועזיים באותיות עבריות, ס"ט פטרבורג תרע"ג
23. שמואל ייבין, "לשאלת ההעתק (טרנסליטרציה) הלועזי", לשוננו ה (תרצ"ג), עמ' 78–81
24. [ועד הלשון], "הטרנסקריפציה (התעתיק)", לשוננו יא (תש"א–תש"ג), עמ' 237–242
25. עלי איתן, "מלועזית לעברית (ה)", לשוננו לעם ב, ה (תש"ל), עמ' 18–23 [על ביצוע au]

מדיוני מליאת האקדמיה

26. ישיבה צג, מרחשוון תש"ל, אוקטובר 1969, זה"א יז, ירושלים תשל"א, עמ' 25–32
27. ישיבה צו, ניסן תש"ל, אפריל 1970, שם, עמ' 66–77
28. ישיבה צז, סיוון תש"ל, יוני 1970, שם, עמ' 83–94
29. ישיבה צח, תמוז תש"ל, יולי 1970, שם, עמ' 97–120
30. ישיבה קז, שבט תשל"ב, ינואר 1972, זה"א יט–כ, ירושלים תשל"ה, עמ' 39–43 [תעתיק תנועת e]
31. ישיבה קכג, תמוז תשל"ה, יוני 1975, זה"א כא–כד, ירושלים תשמ"א, עמ' 152–161 [תעתיק תנועת e]

32. ישיבה קעז-קעח, אדר א' תשמ"ו, פברואר 1986, זה"א לא-לד, ירושלים תשמ"ט, עמ' 156-159 [תעתיק תנועת e]
33. ישיבה קעט-קף, סיוון תשמ"ו, יוני 1986, שם, עמ' 160-168 [תעתיק תנועת e]
34. ישיבה קפא-קפב, כסלו תשמ"ז, דצמבר 1986, שם, עמ' 189-201 [תעתיק תנועת e]
35. ישיבה רעד, טבת תשס"ד, ינואר 2004, זה"א נ-נג, ירושלים תשע"א, עמ' 126-142
36. ישיבה רעה, אדר תשס"ד, מארס 2004, שם, עמ' 153-156
37. ישיבה רעז, ניסן תשס"ד, אפריל 2004, שם, עמ' 163-170
38. ישיבה רעט, כסלו תשס"ה, נובמבר 2004, שם, עמ' 199-203
39. ישיבה רפא, אדר א' תשס"ה, פברואר 2005, שם, עמ' 211-218
40. ישיבה רפב, אדר ב' תשס"ה, מארס 2005, שם, עמ' 220-226
41. ישיבה רצד, כסלו תשס"ז, דצמבר 2006 (טרם פורסם)
42. ישיבה רצו, ניסן תשס"ז, מארס 2007 (טרם פורסם)
43. ישיבה רצז, סיוון תשס"ז, מאי 2007 (טרם פורסם)

התעתיק מערבית לעברית

מדיוני מליאת האקדמיה

44. ישיבה קסו-קסז, שבט תשמ"ד, ינואר 1984, זה"א לא-לד, ירושלים תשמ"ט, עמ' 47-52
45. ישיבה קע-קעא, אייר תשמ"ד, מאי 1984, שם, עמ' 72-88
46. ישיבה קצו, תמוז תש"ן, יוני 1990, זה"א לה-לז, ירושלים תשנ"ב, עמ' 164-174
47. ישיבה רצג, מרחשוון תשס"ז, נובמבר 2006 (טרם פורסם)
48. ישיבה שך, אדר ב' תשע"א, מארס 2011 (טרם פורסם)
49. יוסף עופר, "התעתיק מערבית לעברית", לשוננו לעם מג (תשנ"ב), עמ' 74-76

כללי התעתיק ברשומות

50. "כללי התעתיק מכתב עברי לכתב לאטיני", ילקוט הפרסומים 519, כ"א בשבט תשי"ז, 23 בינואר 1957, עמ' 493-497 (=זה"א ג-ד, ירושלים תשי"ט, עמ' 5-8)
51. "התעתיק מלועזית לעברית", ילקוט הפרסומים 2367, כ"ט באלול תשל"ז, 12 בספטמבר 1977, עמ' 2396-2398
52. "כללי התעתיק מערבית לעברית", ילקוט הפרסומים 4195, י"ג באדר תשנ"ד, 24 בפברואר 1994, עמ' 2442-2443

53. "התעתיק הפשוט מעברית לאותיות לטיניות", ילקוט הפרסומים 5764, י' בשבט תשס"ח, 17 בינואר 2008, עמ' 1428–1431
54. "התעתיק הפשוט מערבית לעברית", שם, עמ' 1432–1434
55. הודעות על "אישור כללי התעתיק החדשים מלועזית לעברית", על "כללים חדשים לתעתיק המדויק מכתב עברי לאותיות לטיניות" ועל השלמות ותיקונים שנערכו בתעתיק מערבית לעברית, ילקוט הפרסומים 6300, כ"ז באלול תשע"א, 26 בספטמבר 2011, עמ' 6839–6840

פרסום באתר האקדמיה במרשתת

56. hebrew-academy.huji.ac.il/hahlatot/TheTranscription/Pages/default.aspx

על תעתיקים קדומים

57. ח' מרחביה, "על תעתיק מלים עבריות בכתב־יד לאטיני מן המאה השלוש־עשרה", לשוננו כט (תשכ"ה), עמ' 103–114, 247–274; ל (תשכ"ו), עמ' 41–53
58. חיים רבין, "מסורות הלשון – תעתיקים קדומים", לשוננו לעם מ–מא (קובץ לשנת הלשון; תשמ"ט–תש"ן), עמ' 42–48
59. שושנה בהט, "הזמנה לחתונה מתחילת המאה", לשוננו לעם מב (תשנ"א), עמ' 109–112
60. גד בן-עמי צרפתי, "לשון לטינית באותיות עבריות ביצירות אמנות", לשוננו לעם מז (תשנ"ו), עמ' 19–29

Contents

Foreword	5
Acknowledgments	6
<i>Part 1: Transcription Rules</i>	
Introduction	9
1. Transcription of Hebrew into Latin Characters	11
2. Transcription of Non-Semitic Languages into Hebrew Characters	18
3. Transcription of Arabic into Hebrew Characters	28
Appendices	
4. Transcription of Hebrew into Arabic Characters	34
5. Transcription of Arabic into Latin Characters	38
<i>Part 2: About the Transcription Rules and Their History</i>	
Transcription vs. Transliteration / Ronit Gadish	43
Articles and Discussion concerning Transcription:	
Selected Passages	61
The Academy's Discussions of Transcription: A Brief History	82
A Bibliography on Transcription	90